

CARL AXEL GOTTLUNDIN KULTTUURIYMPÄRISTÖ

1810-LUVUN JUVALLA

Juvalaisten runojen kuvaamana

Veera Meinander

Maisterintutkielma

Jyväskylän yliopisto

Musiikin, taiteen ja kulttuurin tutkimuksen laitos

Kulttuuriympäristön tutkimus

Museologia

Kevät 2020

JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO

Tiedekunta Humanistis-yhteiskuntatieteellinen tiedekunta	Laitos Musiikin, taiteen ja kulttuurin tutkimuksen laitos
Tekijä Veera Meinander	
Työn nimi Carl Axel Gottlundin kulttuuriympäristö 1810-luvun Juvalla. Juvalaisten runojen kuvaamana.	
Oppiaine Museologia	Työn laji Maisterintutkielma
Aika Helmikuu 2020	Sivumäärä 79
Tiivistelmä <p>Tämä maisterintutkielma käsittelee Carl Axel Gottlundin aikaista historiallista kulttuuriympäristöä Juvalla. Tutkielmassa käsitellään juvalaista runonlaulua sekä perehdytään kolmeen juvalaiseen runonlaulajaan. Työn pääpaino on Gottlundin keräämissä runoissa, joista tutkitaan niistä ilmeneviä Juvan historiallista kulttuuriympäristöä kuvaavia piirteitä.</p> <p>Tutkielma on laadullinen historiatutkimus, jonka tavoitteena on koota historiallista Juvaa ja juvalaista runonlaulua- ja laulajia käsittelevää tietoa yhdeksi, helposti saavutettavaksi kokonaisuudeksi. Runonlaulua on harjoitettu kaikkialla Suomessa. Tämä tutkielma keskittyy eteläsavolaiseen ja erityisesti juvalaiseen runonlauluperinteeseen ottamatta kantaa siihen, missä runonlaulun "koti" on sijainnut.</p> <p>Tutkielmassa hyödynnetty aineisto koostuu niin kirjallisesta aineistosta ja arkistomateriaalista. Kirjallisessa aineistossa on niin historiaa kuin yleisesti kansankulttuuria käsitteleviä teoksia. Arkistomateriaalia haettaessa on hyödynnetty verkosta löytyviä arkistoja. Tutkielmassa hyödynnettyjä kirkonkirjoja on puolestaan haettu Kansallisarkiston Digitaaliarkiston ja Suomen Sukututkimusseura ry:n Historiakirjat -tietokannasta. Carl Axel Gottlundin keräämät runot on haettu tutkielmaan Suomen Kansan Vanhojen Runojen tietokannan avulla. Runoja on analysoitu lähiluvun ja visuaalisen analyysin avulla.</p> <p>Tutkielmassa havaittiin, että juvalaisissa runoissa esiintyviä kulttuuriympäristöjä kuvataan kulttuuriperinnöllisten tapojen kautta. Runojen kulttuuriympäristöt ovat havaittavissa, mutta niiden tulkintaan vaaditaan kansankulttuurin ja tässä tapauksessa Juvan historian tuntemista. Runonlaulu puolestaan on ollut rahvaan tapa kuvata omaa kulttuuriympäristöään ja tapojaan. Runonlaulajille runot ovat todennäköisesti olleet lähinnä tapa viettää aikaa yksin ja yhdessä.</p>	
Asiasanat Kulttuuriympäristö, aineeton kulttuuriperintö, Carl Axel Gottlund, Juva, runonlaulu, kansanrunous	
Säilytyspaikka Jyväskylän yliopiston kirjasto	

1. JOHDANTO	3
2. TEOREETTINEN VIITEKEHYS	5
2.1. Kulttuuriympäristö	5
2.2. Aineellinen ja aineeton kulttuuriperintö	6
2.3. Runonlaulu	8
3. MENETELMÄT JA AINEISTO	10
3.1. Aiemmat tutkimukset	10
3.2. Arkistomateriaali	12
3.3. Menetelmät	13
4. CARL AXEL GOTTLUND	16
4.1. Mistä hänet tunnetaan?	16
4.2. Nuoruus Juvalla	17
4.3. Runonkeruu Juvalla	19
4.4. Gottlundien Isopappila	23
5. RUNONKERUUSTA JA -LAULUSTA	27
5.1. Runonkeruu	27
5.2. Runonlaulu	29
5.3. Juvalaiset laulajat	31
5.3.1. Pentti Väisänen	32
5.3.2. Paavo "Köppö" Kiiskinen	33
5.3.3. Paavo Pylkkänen	35
6. RUNOJEN JUVALAINEN KULTTUURIYMPÄRISTÖ	38
6.1. Metsästysrunot	39
6.1.1. Jänistäminen ja linnustaminen	39
6.1.2. Karhun metsästys ja riitit	43
6.1.3. Metsäonni	46
6.2. Metsästäminen Juvalla	47
6.3. Paimenrunot	50
6.3.1. Karjaonni	52
6.3.2. Kateet	55
6.4. Juvan karjatalous 1800-luvun alussa	58
7. HISTORIALLISESTA JUVASTA NYKYISYYTEEN	61
7.1. Runonlaulu ja -laulajat	61
7.2. Runojen kulttuuriympäristö 1800-luvun historiallisella Juvalla	64
7.3. Historian jäljet Juvalla	66
8. LOPUKSI	70
LÄHTEET	72
KUVALUETTELO	78

1. JOHDANTO

Juvalaislähtöinen Carl Axel Gottlund (1796–1875) oli minulle ennen tämän tutkimuksen aloittamista suhteellisen uusi tuttavuus, vaikka olenkin viettänyt lapsuuteni Etelä-Juvalla ja opiskellut Juvan kirkonkylän yläkoulussa ja lukiossa. Olin kuullut vanhan pappilan puistossa sijaitsevasta Gottlundin tuvasta ja Juvalla vuosittain järjestettävistä Gottlundin runokilpailuista, mutta henkilö nimen takana oli aina jäänyt tuntemattomaksi. Tästä syystä totesin, että Gottlundista tuskin on liikaa tietoa Juvalla. Edellisen vuoden 2017 kesällä oltiin myös juhlittu Juvan 575-vuotista taivalta seurakuntana. Tuntui siis lopulta luonnolliselta tutkia omaa kotiseutua ja siihen liittyvää historiallista merkkihenkilöä.

Kerätessäni tietoa Gottlundista mielenkiintoni hänelle runoja laulaneita henkilöitä kohtaan heräsi. Gottlundia käsittelevät teokset ja tutkimukset keskittyvät lähinnä hänen aikaansa metsäsuomalaisten parissa ja sitä seuranneeseen akateemiseen uraan Suomessa. Juvalta kerätyt runot ja Gottlundin niiden pohjalta julkaisemat kokoelmat mainitaan usein muutamalla lauseella Gottlundin epäonnisen yrityksen koota oma kansalliseepos yhteydessä. Lukemassani aineistossa runonlaulajista ja itse runonlaulannasta löytnyt tieto on suppeaa ja hajanaista, ja aihetta käsitellään yleensä osana suurempaa kokonaisuutta. Tarkempia tiedonmuruja löytyi eri teoksista välillä aivan sattumalta.

Näistä syistä tarkoitukseni tässä maisterintutkielmassa on selvittää, mitä runonlaulu on ollut ja ketkä sitä ovat harjoittaneet. Keskitän tutkimukseni runonlaulajista kolmeen henkilöön, joita tutkin kirkonkirjojen avulla. Tutkimukseni tavoitteena on selvittää, miten juvalainen kulttuuriympäristö näkyy Carl Axel Gottlundin Juvalta keräämissä runoissa. Tutkimuksen tavoitteena on vastata kysymyksiin “Miten Juvan 1800-luvun alun kulttuuriympäristö näkyy Gottlundin keräämissä runoissa?”, “Keitä runonlaulajat olivat?” sekä “Mitä runonlaulu oli tai on?”. Tutkielman tavoitteena on koota runonlaulua ja Juvan historiaa käsittelevää tietoa yhdeksi kokonaisuudeksi, jossa Gottlund toimii eräänlaisena suodattimena, jonka kautta tutkimus rajautuu tiettyyn aikaan ja paikkaan.

On otettava huomioon, että runot eivät kuvaa pelkästään 1800-luvun alun historiallista kulttuuriympäristöä vaan myös aiempien sukupolvien elämää Juvalla. Runot ovat vanhaa perintöä, joka on kulkenut sukupolvelta toiselle. Tutkin Gottlundin ajan juvalaista historiallista kulttuuriympäristöä historiateosten avulla, jotta voin vertailla runoista ilmeneviä asioita faktatietoihin. Tähän kuuluu muun muassa maatalous, metsästys ja mahdolliset merkittävät tapahtumat tuona aikana. Rajoitan Juvan historiakuvausten aikaan, jolloin Gottlund on elänyt Juvalla. Painotan historiakuvauksessani Jukajärven rannalla sijainnutta Isopappilaa, joka on ollut yksi Gottlundin lapsuuden kodeista ja siten merkittävässä roolissa Gottlundin runonkeruuseen nähden. Pappilan keskeinen sijainti ja vilkas liikennöinti niin pappilassa kuin vieressä sijainneen kirkon menoissakin on helpottanut huomattavasti nuoren Gottlundin runonkeruuta laulajien tullessa omatoimisesti hänen laulatettavakseen. Isopappila ei myöskään ole enää olemassa; 1960-luvulla myydystä pappilasta on Pappilan puistossa jäljellä vain vanhoja puita sekä Gottlundin tupa.

Tutkielman alussa käsitellään tutkielman aihepiirin kannalta tärkeitä käsitteitä. Kappaleessa kolme perehdytään merkittävimpiin aihetta käsitteleviin aiempiin tutkimuksiin, sekä hyödynnettyyn arkistomateriaaliin ja sen hakumenetelmiin. Kappaleen neljä Gottlundia käsittelevä historiaosuus keskittyy hänen runonkeruutyöhönsä, ja rajautuu siten hänen aikaansa Juvalla. Gottlundin yhteydessä käsitellään myös Juvan Isopappilaa aikana, jona Gottlundien perhe on asuttanut sitä. Gottlundista ja hänen runonkeruun ympäristöstään siirrytään tarkastelemaan runonkeruun historiaa kappaleeseen viisi. Lisäksi perehdytään runonlauluun ja siihen liittyneisiin tapoihin Savon seudulla, jonka jälkeen tutustutaan kolmeen Gottlundille runoja laulaneeseen henkilöön. Runonlaulajien jälkeen analysoidaan heidän laulamiaan runoja ja verrataan niistä ilmeneviä kulttuuriympäristöllisiä ja -perinnöllisiä piirteitä 1800-luvun alun historialliseen Juvaan. Vastaukset tutkimuskysymyksiin ja loppupäätelmät esitellään kappaleissa seitsemän ja kahdeksan.

2. TEOREETTINEN VIITEKEHYS

Tässä kappaleessa avaan tutkielmani kannalta oleellisia termejä. Juvalaista 1800-luvun alun kulttuuriympäristöä ja runonlaulua tutkittaessa on ymmärrettävä, mitä kulttuuriympäristö on. Kulttuuriympäristöön kuuluvat kiinteästi myös aineellinen ja aineeton kulttuuriperintö. Tutkielmassa tutkittava runonlaulu ei ole pelkästään juvalaisten tai eteläsavolaisten perinnettä, vaan sitä on Suomessa harjoitettu aina Pohjois-Savo, Kainuuta ja Karjalaa myöten.

2.1. Kulttuuriympäristö

Historiallisessa mielessä kulttuuriympäristö tarkoittaa käytännössä kaikkia ympäristössä näkyviä asioita, mitä ihminen on tehnyt hallitsemassaan ympäristössä. Näitä voivat olla kaupunkien, siltojen ja junaraiteiden lisäksi pellot ja hoidetut metsät. Kulttuuriympäristö ei siis enää ihmisen kosketuksen jälkeen ole täysin luonnontilassa. Kun ihminen siirtyy, asettuu ja toimii jossain, tulee tästä paikasta kulttuuriympäristöä, jonka arvo saatetaan ymmärtää vasta sukupolvien päästä. Ympäristöministeriön vuonna 2009 julkaisemassa kulttuuriympäristöohjelmassa todetaan, että kulttuuriympäristö kertoo alueen historiasta ja kulttuurin vaiheista muutoksineen. Tarkemmin kulttuuriympäristö määritellään ”rakennetun ympäristön, kulttuurimaiseman ja muinaisjäännösten muodostamaksi kokonaisuudeksi”. Rakennettu kulttuuriympäristö tarkoittaa nimensä mukaisesti ihmisen rakentamaa ympäristöä, johon sisältyy rakennusten lisäksi myös ulkotilat. Yleensä rakennetun kulttuuriympäristön ajatellaan kuitenkin tarkoittavan lähinnä vanhaa arkkitehtuuria. (Lahdenvesi-Korhonen 2009: 8, 64.)

Museoviraston verkkosivuilla rakennettu kulttuuriympäristö määritellään ”rakennusten, rakennettujen alueiden sekä niitä yhdistävien liikenneväylien ja tietoverkkojen” muodostamaksi kokonaisuudeksi. Osaksi rakennetun kulttuuriympäristön suojelutoimia mainitaan erityislakien lisäksi suojeleminen kaupunkien ja kuntien kaavoituksella, kuten esimerkiksi asemakaavalla. Rakennettua kulttuuriympäristöä säilytetään myös ylläpitämällä rakennuksia ja

korjaamalla niitä restauroivin menetelmin. Lisäksi inventaariot ja erilaiset tutkimukset lisäävät tietoa ja ymmärtämystä merkittävistä rakennetuista kulttuuriympäristöistä ja niiden arvoista. Kaikkea kulttuuriympäristöä ei voida säilyttää, joten dokumentointi auttaa kulttuuriympäristön ajallisten kerrosten säilymistä myös tulevaisuudessa. (Museovirasto 2020b.)

2.2. Aineellinen ja aineeton kulttuuriperintö

Kulttuuriperintö tarkoittaa niitä esineitä ja tapoja, joiden avulla ja miten toimimme ympäristössämme. Aiemmin mainitun Ympäristöministeriön kulttuuriympäristöohjelman mukaan kulttuuriperintö syntyy ihmisen toiminnasta, ja se voi olla niin aineetonta kuin aineellistakin (Lahdenvesi-Korhonen 2009: 62). Aineellinen kulttuuriperintö voi tarkoittaa rakennuksia tai irtaimistoa. Aineeton kulttuuriperintö on jotain, mitä emme voi fyysisesti koskettaa, kuten tässä tutkielmassa tutkittava juvalainen runonlaulu. Gottlundin tallentamat runot taas ovat aineellista kulttuuriperintöä hänen jälkeen jättämänsä kirjallisen aineiston muodossa.

Museoviraston taustaselvityksessä kestävästä kulttuuriperintötyöstä esitellään vuonna 2005 tehty Faron yleissopimus kulttuuriperinnön suojelusta. Faron yleissopimus (HE 87/2017) tuli Suomessa voimaan marraskuussa 2017. Taustaselvityksessä kulttuuriperintö määritellään ”perityksi voimavaraksi”, joka henkilökohtaisella tasolla kuvaa muun muassa ihmisen arvoja ja perinteitä (Museovirasto 2015: 17.) Kulttuuriperinnön voidaan siis nähdä vahvistavan yksilön ja siten myös yhteisön identiteettiä. Faron sopimus korostaakin kulttuuriympäristön merkitystä yksittäisten ihmisten elämässä, ja pyrkii myös yksilötasolla vahvistamaan kulttuuriperinnön suojelemiseksi tehtävää työtä. Suojelutyön sijaan sopimus kuitenkin nostaa esiin ihmiset suojelutyön takana ja herättää keskustelua kulttuuriympäristön valjastamisesta yhteisöä voimaannuttavaksi tekijäksi. Faron sopimuksessa puhutaankin kulttuuriperintöyhteisöistä, jotka suojelevat, säilyttävät ja opettavat kulttuuriperinnöllisiä asioita. Tällaiseen yhteisöön yksilö kuuluu omalla toiminnallaan. Jotta kulttuuriperintöä voidaan pitää hengissä ja siten myös opettaa

sitä muille sukupolville, on sen saatavuus turvattava. (Museovirasto 2015: 17, 19, 20).

Tällaista kulttuuriperintöyhteisön järjestämää toimintaa voi olla esimerkiksi työnäytökset ja rakennusten ylläpito talkoovoimin; näin perinteikkäänä pidettyä taitoa osaavat voivat opettaa sitä muille käytännössä. Faron sopimuksen eri osat täydentävät toisiaan; jotta voidaan vahvistaa yksilön ja yhteisön identiteettiä, täytyy heille antaa oikeus kulttuuriperintöön ja sen määrittelyyn. Näin osallistetaan ihmisiä, mikä puolestaan auttaa kulttuuriperintöä säilymään. Samalla oppi tietystä kulttuuriperinnöstä leviää, kun saadaan lisää sitä harjoittavia ihmisiä.

Vastaavasti aineetonta kulttuuriperintöä korostaa Unescon vuonna 2003 hyväksymä ja Suomessa vuonna 2013 voimaan tullut Yleissopimus aineettoman kulttuuriperinnön suojelemisesta (47/2013). Unescon yleissopimuksen mukaan aineeton kulttuuriperintö on kiinteä osa aineellista kulttuuriperintöä ja luonnonperintöä, ja myös yksityiset henkilöt ovat tärkeä osa aineettoman kulttuuriperinnön säilymisen kannalta. Yleissopimus myös katsoo, että aineetonta kulttuuriperintöä voidaan suojella kansainvälisillä sopimuksilla. Lisäksi tiedon siirtäminen nuoremmille sukupolville katsotaan olennaiseksi suojelutoimeksi. (Valtioneuvoston asetus aineettoman kulttuuriperinnön suojelemisesta tehdyn yleissopimuksen voimaansaattamisesta 47/2013.)

Yleissopimuksen toisen artiklan mukaan aineeton kulttuuriperintö tarkoittaa tapoja, taitoja ja menetelmiä sekä niissä käytettävää esineistöä, jota pidetään osana yhteisön tai yksilön kulttuuriperintöä. Esimerkkeinä mainitaan muun muassa suullinen perinne, rituaalit sekä "luontoon ja maailmankaikkeuteen liittyvä tieto ja käytännöt". Artiklassa kolme suojelutoimenpiteinä mainitaan määrittämisen, tallentamisen ja vahvistamisen lisäksi "elvyttäminen" ja "välittäminen etenkin virallisen koulutuksen ja epävirallisen oppimisen keinoin". (Valtioneuvoston asetus aineettoman kulttuuriperinnön suojelemisesta tehdyn yleissopimuksen voimaansaattamisesta 47/2013.)

2.3. Runonlaulu

Aineeton kulttuuriperintö on vaikeammin saavutettavissa kuin aineellinen kulttuuriperintö. Siksi aiemmin mainittu tiedonsiirto nuoremmille sukupolville on perinteen säilymisen kannalta tärkeää. Tässä tutkielmassa tutkittava Juvalla harjoitettu savo-karjalaisena taitona pidetty runonlaulu on aineetonta kulttuuriperintöä, joka tiedon ja taidon siirtymättömyyden vuoksi on vähentynyt merkittävästi maassamme. Nykyisin runonlaulua harjoitetaan Suomessa lähinnä Kainuun ja Karjalan seudulla (Museovirasto 2018). Runonlaulu on ollut savo-karjalaisen rahvaan perinnettä, jossa myyttisistä ja arkisista aiheista on laulettu runomuodossa. Osa runoista on erilaisissa riiteissä hyödynnettyjä loitsuja, joilla on voitu pyytää esimerkiksi karja- tai metsäonnea. Runot ovat siis niitä laulaneiden henkilöiden aikalaiskuvauksia omasta kulttuuriympäristöstään, kulttuuriperinteistään ja uskomuksistaan. Runoja laulaneista henkilöistä käytetään tässä tutkielmassa nimitystä runonlaulajat.

Elävän perinnön kansallisessa luettelossa runonlaulu määritellään lauluksi, jota lauletaan kalevalamittaa hyödyntäen. Ominaispiirteiksi mainitaan “alkusointu ja hallittu sanajärjestys”. Siellä missä runonlaulu on säilynyt elävänä kulttuuriperintönä sitä opetetaan kodeissa sukupolvelta toiselle, mutta nykyisin myös eri oppilaitokset opettavat runonlaulua. Runonlaulu elää edelleen lähes kaikkialla Suomessa ilman, että ihmiset välttämättä edes huomaavat sitä. Monet vanhat tuutulaulut ovat vanhoja runonlauluja, näistä esimerkkinä mainittakoon lähes kaikkien tuntema “Tuu tuu tupakkarulla”. (Museovirasto 2018.)

Runonlaulun tallentamiseen, tutkimiseen ja elvyttämiseen on myös keskitytty nykyisin enemmän. Esimerkiksi Runolaulu-Akatemia pyrkii säilyttämään runonlaulua keskittämällä harrastus- ja opetustoimet lapsiin ja nuoriin. Toiminnallaan Akatemia pyrkii vahvistamaan kulttuuriperintöä siten, että myös “sen perusta samalla vahvistuu”. (Runolaulu 2020.) Yhteistyössä Runolaulu-Akatemian kanssa toimii Juminkeko-säätiö, jonka arkistoon Akatemia on tallentanut muun muassa runonlauluun liittyvää kuvamateriaalia ja ääninauhoja. Juminkeko-säätiön tehtäviin kuuluu muun muassa “Kalevalaan liittyvän kulttuuriperinnön vaaliminen” sekä

“kulttuurivaihto Suomen ja Karjalan tasavallan välillä”. Juminkeko on järjestänyt hankkeita runoperinteen säilyttämistä varten, yhtenä näistä mainittakoon “Vienan runokylät -projekti”, jonka tarkoituksena oli säilyttää vienankarjalaisten runokylien kulttuuriperintöä myös tuleville sukupolville. (Juminkeko 2000.)

Runonlaulun ollessa paikoitellen kadonnutta, mutta edelleen elävää aineetonta kulttuuriperintöä on tärkeää tuoda se paremmin ihmisten tietoisuuteen. Muun muassa Faron sopimus ja Unescon yleissopimus ovat siinä tärkeitä työkaluja; ilman tuettua toimintaa monet muutkin aineettomat kulttuuriperinnöt ovat vaarassa unohtua. Keräys-, tutkimus- ja tallennustyöt ovat tärkeä osa runonlaulun säilymistä (Museovirasto 2018). Osaltaan tämä maisterintutkielma pyrkii kokoamaan eteläsavolaiseen runonlauluun liittyvää aineetonta kulttuuriperintöä käsittelevää tietoa yhdeksi kokonaisuudeksi, ja sitoo sen maantieteellisesti kansanperinnettä tallentaneen Carl Axel Gottlundin kotipitäjään Juvaan.

3. MENETELMÄT JA AINEISTO

Tutkielmassa käytetty aineisto voidaan jakaa kolmeen luokkaan. Ensimmäiseen luokkaan kuuluvat historialliset teokset, jotka käsittelevät Carl Axel Gottlundia, Juvaa sekä talonpoikaiskulttuuria 1700-luvun lopusta 1800-luvun alkuun. Toiseen luokkaan kuuluvat Gottlundin Juvalta tallentamat runot, jotka on haettu Suomen Kansan Vanhat Runot -tietokannasta (myöhemmin tekstissä SKVR). Historiallisia teoksia on hyödynnetty sekä runojen tulkinnassa että niistä ilmenevien piirteiden liittämisessä 1800-luvun alun Juvaan. Kolmanteen luokkaan kuuluvat arkistoista löydettyt kirkonkirjat, joiden avulla on pyritty selvittämään muutaman Gottlundille runoja laulaneen henkilön taustaa.

3.1. Aiemmat tutkimukset

Historiakirjoista on haettu tietoa sekä Carl Axel Gottlundin tutkimukseen että hänen aikansa Juvan ymmärtämistä varten. Gottlundin ensimmäisen *Otava* -teoksen (1831) esipuheesta saadaan tietoa hänen runonkeruumenetelmistään. Hän muun muassa kuvaa esipuheessaan viinan käytön hyödyllisyyttä rohkaistessaan ihmisiä laulamaan hänelle. Mainintoja Gottlundin runonkeruusta löytyy myös Uno Karttusen teoksesta *Kaarle Aksel Gottlundin runonkeräys* (1898) sekä Lars Lundinin teoksesta *Carl Axel Gottlunds dagbok 1808-1817* (2015). Teokseensa Lundin on koonnut Gottlundin päiväkirjamerkintöjä täydentävää kirjeenvaihtoa esimerkiksi Gottlundin ja tämän vanhempien välillä.

Henkilönä Gottlundia on tutkittu paljon. Hänestä löytyy teoksia niin hänen Ruotsissa asuviin metsäsuomalaisiin liittyviin tutkimusmatkoihin kuin häneen itseensäkin liittyen. Esimerkiksi Risto Pulkkinen väitöskirjassa *Vastavirtaan: C. A. Gottlund 1800-luvun suomalaisena toisinajattelijana* (2003) on psykobiografinen tutkimus, joka keskittyy Gottlundin luonteeseen. Ilmari Heikinheimon teos *Kaarle Aksel Gottlund I* (1933) tarjoaa yksityiskohtaista tietoa sekä Gottlundin lapsuudesta ennen Juvalle muuttoa että hänen opinnoistaan Porvoossa, Turussa ja Uppsalassa.

1800-luvun Juvaa tutkittaessa ensisijainen lähde on ollut Juvan seurakunnan ja kunnan toimittama *Juvan historia* (1957), joka koostuu useiden kirjoittajien Juvan eri aikakausia ja vaiheita käsittelevistä teksteistä. Teos on hyödyllinen esimerkiksi karjatalouden piirteitä tutkittaessa. Vuonna 1992 julkaistu teos *Juvenmalle - juhlakirja Juvan täyttäessä 550 vuotta* tarjoaa tietoa Juvan seurakuntaelämästä ja sen kehityksestä. Juvan Isopappilan vaiheista puolestaan kertoo Heli Teittisen teos *Juvan pappiloiden historiaa 560 vuoden ajalta* (2004). Teoksessa käsitellään Juvan eri aikojen Isopappiloiden vaiheita ja kuvataan muun muassa myös Juvan pappiloiden interiöörejä.

Savolaisuutta ja siihen liittyviä perinteitä tutkittaessa turvauduttiin hieman yleisluontoisempiin teoksiin. Riitta Räsäsen vuonna 2008 toimittama *Savo ja sen kansa* tarjoaa monipuolista tietoa aina savon murteista erilaisiin savolaisiin uskomuksiin. Teoksessa puhutaan muun muassa runonkeruusta ja savolaisten taikauksesta. Teoksessaan *Suomen perinneatlas* (1994/2007) Matti Sarmela käsittelee monipuolisesti koko Suomen kulttuurisia piirteitä. Sarmela tuo esille niin suomalaisten rituaalit, siirtymäriitit, leikit, runokulttuurin kuin uskomusmaailmaan liittyvät asiatkin. Vastaavasti Toivo Vuorela on perehtynyt suomalaisen kulttuurin eri piirteisiin aina metsästyksestä maanviljelyyn eri muotoihin teoksessaan *Suomalainen kansankulttuuri* (1975/1998). Teos on ollut hyödyllinen tutkielmaan valittujen runojen tulkinnassa muun muassa karhunkaatoon liittyviä tapoja käsittelevän osionsa vuoksi.

Matti Klingen teos *Suomalainen ja eurooppalainen menneisyys* (2010) kuvaa eri aikakausien suhteita toisiinsa. Teos auttaa hahmottamaan runonkeruun ja muun kansankulttuurin 1800-luvun alussa alkaneeseen tallentamiseen johtaneita asioita, kuten Suomen liittyminen osaksi Venäjää Gottlundin lapsuuteen ajoittuvan Suomen sodan seurauksena. Yleisesti runonlaulajista ja -laulannasta kirjoittaa Martti Haavio osana Toivo Vuorelan teosta *Perinnetietoa* olevissa artikkeleissaan *Kanteletar ja Runonlaulajat* (1967).

3.2. Arkistomateriaali

Tutkielman alkuvaiheessa mietittiin, mitä arkistomateriaalia tutkielmassa voisi hyödyntää. Arkistomateriaalia, erityisesti kirkonkirjoja, tarvittiin sekä runonlaulajien taustojen tutkimukseen että Juvan Isopappilan tutkimukseen. Usein pappiloita ja niiden irtaimistoa kuvataan pappien ja kirkkoherrojen perukirjoissa, joita säilytetään yleensä seurakuntien arkistoissa. Asiassa otettiin yhteyttä Kansallisarkiston Mikkelin yksikköön. Heiltä ei löytynyt tutkielmassa tarvittavia asiakirjoja, mutta he kehottivat hyödyntämään Kansalliarkiston verkossa olevaa Digitaaliarkistoa. Yhteyttä otettiin myös Juvan seurakuntaan, mutta heiltä ei saatu vastausta tämän tutkielman aikana.

Digitaaliarkistosta löytyi Juvan seurakunnan kirkonkirjoja digitoidussa muodossa. Tätä on hyödynnetty erityisesti runonlaulajia tutkittaessa. Digitaaliarkistosta etsittiin erityisesti Juvan Isopappilaa ja sen esineistöä kuvaavia asiakirjoja, kuten pappien perukirjoja. Ilmeisesti Isopappilan arkistoa vaurioittaneista tulipaloista ja sotatoimista johtuen kyseisiä asiakirjoja ei löytynyt tässä työssä hyödynnettäviksi.

Kansallisarkiston Digitaaliarkiston lisäksi tutkittavien henkilöiden tietoja on haettu Suomen sukututkimusseura ry:n Historiakirjat -tietokannan (HisKi) avulla. Kirkonkirjoja on haettu henkilöiden nimien perusteella, ja haussa on otettu huomioon myös vanhat ja ruotsinkieliset kirjoitusasut. Pentti Väisäsen tietoja on haettu nimillä "Pentti" ja "Bengt" sekä "Väisänen" ja "Wäisäin", Paavo Kiiskisen etunimillä "Paavo" ja "Påhl" sekä sukunimillä "Kiiskinen", "Kiiskin" ja "Giers". Paavo Pylkkäsen tietoja etsittiin nimillä "Paavo Pylkkänen" ja "Paavo Pylkkäin". Heidän asuinpaikkansa (Lemetti, Kiiskilänniemi ja Pylkkälänniemi) mainitaan SKVR:n tietokannassa sekä tietokirjoissa, mikä osaltaan on helpottanut oikeiden henkilöiden rajaamista. HisKi:ssä olevien verkkolinkkien avulla pääsee lukemaan sukututkimusseuran digitoituja kirkonkirjoja.

Runonlaulajista, jotka aikanaan on tunnettu Juvalla myös tietäjinä, löytyy myös hyvin mainintoja tietokirjoissa. Edellä mainituissa teoksissa *Juvan historia* (1957) sekä *Savo ja sen kansa* (2008) puhutaan erityisesti Köppönä tunnetusta Paavo

Kiiskisestä, jota voidaan pitää yhtenä tunnetuimmista Juvan tietäjistä ja runonlaulajista.

Tutkielmassa analysoidut runot on haettu Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran ylläpitämästä Suomen Kansan Vanhat Runot -tietokannasta (SKVR), johon on digitoitu lähes kaikki SKVR:n arkistoista löytyvä kansanrunous. Tutkielmassa on hyödynnetty SKVR:n tietokantaa sen helpon saatavuuden ja puhtaaksi kirjoitetun aineiston vaivattoman lukemisen vuoksi. Tietokannasta runoja voi hakea vapaan sanahaun lisäksi muun muassa kerääjän ja ajankohdan perusteella. Gottlundin keräämät runot löytyivät hakusanoilla ”Juva” ja kerääjän nimellä ”K. A. Gottlund”. Tietokannasta löytyy Gottlundin Juvalta keräämiä runoja 330 kappaletta. SKVR -tietokannassa olevista Juvan runoista laadittiin niitä lukiessa Excel -taulukko, johon runot kirjattiin niitä laulaneiden henkilöiden nimien ja heidän kotikylänsä perusteella omiin osioihin. Taulukon avulla hahmotettiin paremmin, ketkä olivat laulaneet runoja Gottlundille eniten ja mistä laulajat olivat kotoisin.

3.3. Menetelmät

Tämä maisterintutkielma on laadullinen historiatutkimus. Historiatutkimus tarkoittaa tiivistetysti jo olemassa olevan historiallisen materiaalin analyysia, joka on rajattu esimerkiksi ajallisesti ja paikallisesti. Teoksessaan *Historiantutkimus ja historia* (2002) Jorma Kalela katsoo historiantutkimuksen peruslähtökohdiksi tutkimuskohteen valinnan, tutkimuksen näkökulman valinnan sekä näkökulman merkittävyyden. (Kalela 2002: 72, 76.) Tähän tutkielmaan sovellettuna tutkimuskohde on siis Juvan entinen historiallinen kulttuuriympäristö, jota tarkastellaan Gottlundin ja hänen keräämistään runoista esiin nousevien piirteiden näkökulmasta. Näin tutkielma myös rajautuu tiettyyn aikaan ja paikkaan.

Näkökulmani merkittävyyden suhteen samaistun Kalelan uudempiin koulutettaviin, joita hän teoksessaan kutsuu ”maallikoiksi”. Hän mainitsee, että maallikoiden historiantutkimukseen motivoiva tekijä on ollut ”tarve ymmärtää omaa tilannetta”. (Kalela 2002: 29.) Tämäkin tutkielma on saanut alkunsa henkilökohtaisesta mielenkiinnostani ja ”tarpeestani” ymmärtää oman kotiseutuni historiaa. Haluan

ymmärtää, kuka Gottlund oli. Haluan ymmärtää, mitä hän teki Juvalla ja miksi. Haluan ymmärtää mitä hänen keräämänsä runot pitävät sisällään, ja mitä ne ovat merkinneet juvalaisille runonlaulajille.

Tutkielmassani yhdistyy siis monia historioita, jotka ovat olleet kosketuksissa toisiinsa. Ensinnäkin on Gottlundin henkilökohtainen historia; kuka hän oli, miten hän tuli Juvalle ja mitä hän siellä teki? Gottlundin opiskeluvuosien aikainen Juva puolestaan on vaikuttanut Gottlundin toimiin. Minkälainen Juvan kulttuuriympäristö oli? Keitä Juvalla asui, ja keiden kanssa Gottlund oli vuorovaikutuksessa? Vielä laajemmin sekä Juvan että Gottlundin historiaan on vaikuttanut kansainväliset tapahtumat. Esimerkiksi ilman Suomen sodasta seurannutta suomalaismielisyyttä runonkeruuta ei todennäköisesti olisi aloitettu niin tehokkaasti vielä Gottlundin nuoruusvuosina.

Gottlundin keräämien runojen analysointi on alkanut teemoittelusta. Teemoittelulla tarkoitetaan tutkimusmenetelmää, jonka avulla suuri aineisto voidaan eri teemoja valitsemalla rajata yhtenäisiin ja pienempiin kokonaisuuksiin (Lähdesmäki ym., 2016). Tätä maisterintutkielmaa varten SKVR:n tietokannasta löytyneet Carl Axel Gottlundin Juvalta keräämät runot rajataan tutkielmassa käsiteltävien runonlaulajien, Pentti Väisäsen, Paavo Kiiskisen ja Paavo Pylkkäsen, runoihin. Näin runoaineisto on rajattu 48:een runoon. Tässä vaiheessa rajaus perustuu näiden kolmen runonlaulajan tunnettuuteen; maisterintutkielmani osuus juvalaisista runonlaulajista keskittyy heihin, ja he ovat omana aikanaan olleet Juvalla tunnettuja laulajia ja tietäjiä. Heidät mainitaan osassa edellä mainituista teoksista, ja he ovat myös laulaneet Gottlundille huomattavan suuria määriä runoja.

Väisänen, Kiiskinen ja Pylkkänen ovat tienneet tahoillansa eri aiheita käsitteleviä runoja. Sen vuoksi edelleen suhteellisen laaja aineisto on rajattu aiheissa esiintyviin teemoihin, joista käsiteltäväksi on valittu kaksi. Tutkimukseen on valittu teemoja, jotka ovat yleisiä ja siten nousevat runoissa vahvemmin ilmi. Yleisyys kertoo myös näiden aiheiden merkityksestä suhteessa juvalaiseen kulttuuriin 1800-luvun alussa. Näillä perusteilla analysoitavaksi valikoitui metsästyksestä ja karjataloudesta kertovat runot. Esioletuksena myös on, että metsästys ja karjatalous ovat

kaskiviljelyn ohella olleet nykyisinkin maalaiskuntana tunnetun Juvan kulmakiviä. Metsästystä käsitteleviä runoja on kahdeksan, karjataloudesta kertovia taas kuusi kappaletta. Näin ollen varsinaisessa analyysissä tutkitaan 14:ää runoa.

Runoja analysoidaan lähiluvun avulla. Lähiluku tarkoittaa käytännössä useaa, tekstistä uutta tietoa tarjoavaa lukukertaa (Tieteen termipankki 2019). Runojen lukukertojen välissä perehdytään muun muassa kappaleessa 3.1. *Aiemmat tutkimukset* mainittuihin teoksiin, jotka luovat uutta pohjatietoa runojen seuraavaa lukukertaa varten. Näin ymmärretään uusia merkityksiä, tai jopa yksittäisiä sanoja runoista.

Runojen rajauduttua edellä mainittujen laulajien 14:ään runoon lähiluvun apuna hyödynnetään visuaalista analyysia. Annika Waenerberg (2013) liittää taidehistorian ja -tutkimuksen alalla hyödynnetyn visuaalisen analyysin varsinaisen kuvamateriaalin lisäksi tekstiin. Näin visuaalinen analyysi siirtyy tekstin tuottamien mielikuvien analysointiin ja tulkintaan. (Waenerberg 2013.) Analysoitaville runoille ei ole niitä yksioikoisen suoraan selittäviä aineistoja. Siksi niiden ymmärtäminen lähiluvulla sekä hahmottaminen visuaalisella analyysillä tuo uuden ulottuvuuden niiden analysointiin.

4. CARL AXEL GOTTLUND

Tässä kappaleessa tutustutaan Carl Axel Gottlundiin henkilönä. Aluksi käydään lyhyesti läpi hänen akateemista uraansa ja sen kirjallista tuotantoa. Tämän jälkeen tutkitaan hänen aikaansa Juvalla ennen runonkeruuta, josta siirrytään hänen varsinaiseen runonkeruuseensa. Gottlundin runonkeruuta käsittelevässä osiossa tarkastellaan hänen runonkeruumenetelmiään ja runonkeruuseen johtaneita tapahtumia. Lopuksi tutustutaan Juvan Gottlundien aikaiseen Isopappilaan, josta käsin Carl Axelilla on ollut otollinen tilaisuus laulattaa myös kauempaa matkustaneita henkilöitä.

4.1. Mistä hänet tunnetaan?

Gottlund oli aikanaan ristiriitaiseksi tulkittu tutkija ja runonkerääjä. Hän kasvoi Juvalla, jossa hän tallensi kansanperinnettä esimerkiksi keräämällä runoja juvalaisilta ja lähikylien asukkailta. Gottlundin kokoelmaa ei otettu hyvin vastaan, sillä hän taltioi myös siveettöminä pidettyjä runoja. Vuonna 1816 hän aloitti opinnot Uppsalan yliopistossa, josta hän teki vuosina 1817 ja 1821–1822 tutkimusmatkat Savosta Ruotsiin muuttaneiden kaskiviljelijöiden, eli metsäsuomalaisten, pariin. Hän jakoi metsäsuomalaisille vuosina 1818–1821 kahdessa osassa julkaisemaansa teosta *Pieniä runoja Suomen pojille ratoksi*, joka hyödynsi Juvalta kerättyjä runoja. Myöhemmin hän kirjoitti ja julkaisi *Otava* -lehteä, joka ei saanut hyvää vastaanottoa siinä käytetyn savon murteen vuoksi. Gottlund piti itseään Suomen kielen kehittäjänä, ja pyrki vahvistamaan Savon murteen asemaa tieteellisessä keskustelussa. Hän myös esitti ensimmäisenä idean suomalaisten runojen kokoamisesta yhdeksi teokseksi. Tällaista kokoelmaa hän pyrkikin luomaan vuonna 1840 julkaistun *Runolan* muodossa, mutta Lönnrotin *Kalevala* julkaistiin aiemmin ja nimettiin nopeasti kansalliseepokseksi. (Pulkinen 2004.)

Savon murteen käyttö niin opetustyössä kuin hänen 1840-luvulla julkaisemissaan lehdissä heikensivät Gottlundin asemaa suomalaisessa tiedemaailmassa. Hänen eepoksensa *Runola* hyödynsi aiemmin Juvalta kerättyjä seksuaalissävytteisiä runoja

ja loitsuja, eikä siis nauttinut suurta suosiota sen ajan tieteilijöiden keskuudessa. Pikemminkin se toi Gottlundille haihattelijan maineen, eikä hänen uransa enää sen jälkeen kääntynyt yrityksistä huolimatta nousuun. Tuohon aikaan sivistyneen ihmisen hyveinä pidettiin kainoutta ja hyväntapaisuutta, joita ei Gottlundin rohkeasta kielenkäytöstä ja oman työn kehumisesta juuri löytynyt. Hän esimerkiksi piti itseään suomen kielen pelastajana ja korosti, kuinka hänen teoksensa olivat halvempia kuin muiden ja kuinka hän on jakanut teostaan *Pieniä runoja Suomen pojille ratoksi* ilmaiseksi metsäsuomalaisille (Gottlund 1831). Gottlundin aikaiset runonkerääjät muutenkin pyrkivät sensuroimaan kokoelmistaan kaiken eroottisen. Myöhemmin tiedemaailmalle katkeroituneena Gottlundista tuli suuri fennomanian vastustaja. (Pulkkinen 2004.)

Gottlundia voidaan kuitenkin nykyään pitää merkittävänä kansanperinteen tutkijana, sillä hän tallensi runoja sensuroimatta. Kansanmusiikin emeritusprofessori Heikki Laitisen (2018) mukaan Gottlundin arvostuksen jääminen vähäiseksi aikalaistensa keskuudessa on ymmärrettävää, mutta että nykyinen Gottlundin vähättely johtuu kuutisenkymmentä vuotta sitten tehdyistä vääristä tulkinnoista. Nämä tulkinnat ovat hänen mukaansa nykyisin kumottavissa, sillä Gottlundin tekstit ovat helpommin tutkijoiden saavutettavissa kansalliskirjaston digitaalisen arkiston kautta.

4.2. Nuoruus Juvalla

Carl Axelin isä Matthias Gottlund (1765–1821) valittiin Juvan kirkkoherran virkaan vuonna 1803. Ennen perheen muuttoa Juvalle vuonna 1805 Gottlund oli ehtinyt muuttaa ensimmäisestä Ruotsinpyhtääläisestä lapsuudenkodistaan Porvooseen, jossa hän seitsemän vuoden aikana sai kotikoulutusta ja loi uusia ystävyysuhteita. Juvalle 9-vuotias Carl Axel asettui hyvin, ja hän sai nopeasti uusia ystäviä muiden säätyläisten lapsista. Päiväkirjassaan hän mainitsee viettäneensä aikaa muun muassa naapurissa sijainneessa Partalan kartanossa asuneen luutnantti Poppiuksen lasten kanssa. Yksi lapsista, tuleva Juvan kappalainen ja itsekin runoja keräillyt Abraham Poppius (1793–1866), muodostuisi Carl Axelille elinikäiseksi ystäväksi. (Lundin 2005: 28, 29, 65; Heikinheimo 1933: 17, 26.) Carl Axelille syntyi monta

sisarusta, joista vain kolme selvisi vauvaiän yli. Gottlundin ydinperheeseen kuului hänen Juvalla asuessaan vanhempien lisäksi siis myös vanhaan ikään elävät siskot Annette (1798–1881) ja Matilda (1811–1887) sekä pikkuveli Gustaf Fabian (1800–1814). (Lundin 2015: 65.)

Suomen sodan syttyessä vuonna 1808 olot silloisen rajan tuntumassa sijainneella Juvalla ja erityisesti pappilassa muuttuivat merkittävästi. Osa venäläisistä sotajoukoista majoittui pappilassa, mikä aiheutti päänvaivaa etenkin kirkkoherralle ja tämän vaimolle (Heikinheimo 1933: 34). Lapsille sota-aika oli kuitenkin jännittävä, ja inspiroi sekä säätyläisten että rahvaiden lapsia omiin sotaleikkeihinsä. Carl Axelkin osallistui näihin leikkeihin ja järjesti niitä usein muun muassa pappilan torppareiden lasten kanssa. Lasten taustat heijastuivat heidän rooleissaan; säätyläisten lapset omaksuivat sotaherrojen roolit, kun taas rahvaan lapset leikkivät tavallisia sotilaita. (Pulkinen 2003: 44.)

Syksyllä 1808 sota oli siirtynyt Suomesta nykyisen Ruotsin puolelle, ja periaatteessa Suomi oli jo siirtynyt Venäjän vallan alle. Gottlund on kirjoittanut päiväkirjaansa juvalaisten 16–70-vuotiaiden miesten saaneen sunnuntaina 7.8.1808 käskyn vannon vala Venäjän keisarille. Valan vannomisesta piti hankkia myös todiste tulevaisuuden varalle. (Lundin 2015: 32.) Matthias Gottlund on ollut Juvan kirkkoherroista ensimmäinen, joka on vannonut uskollisuutensa Venäjän keisarille (Pirinen 1992: 55).

Gottlundin Juvalla saama kotiopetus tuotti hedelmää, ja 14-vuotias Carl Axel aloitti luokkansa nuorimmaisena opinnot Porvoon lukiossa tammikuun lopussa vuonna 1811. Opiskellessaan Porvoossa Carl Axel tutustui Anders Johan Sjögreniin (1794–1855), josta tuli myöhemmin merkittävä Pietarissa vaikuttanut kielitieteilijä. Carl Axelin ja Anders Johanin ystävyys näkyy muun muassa Carl Axelin isänsä kanssa käymässä kirjeenvaihdossa. Esimerkiksi marraskuussa 1811 kirjoittamassaan kirjeessä Matthias kehotti poikaansa tarvittaessa lainaamaan rahaa Anders Johanilta. Kirjoista innostuneelta Anders Johanilta Carl Axel sai myös vaikutteita kirjallisuudesta ja runoudesta, mikä eittämättä vaikutti kannustavasti

hänen myöhempään runonkeruuseensa. (Heikinheimo 1933: 45, 72; Lundin 2015: 70.)

Syksyllä 1813 Carl Axelin lukio-opinnot päättyivät. Oltuaan joitain kuukausia Juvalla hän seuraavan vuoden helmikuussa matkusti Turkuun opiskellakseen siellä yliopistossa. Carl Axel opiskeli monella eri kurssilla, ja isä Matthias oli tyytyväinen poikansa kiireiseen kevätlukukauteen. (Heikinheimo 1933: 78.) Vuoden 1814 syyslukukautta varjosti Carl Axelin pikkuveljen Gustaf Fabianin kuolema joulukuun toisena päivänä 1814. Carl Axel kuuli vasta 10.12.1814 eräältä Turussa opiskelevalta juvalaiselta, että hänen veljensä oli vakavasti sairas. Matthias Gottlund oli matkustanut Kuopioon hakemaan siellä triviaalikoulussa opiskelleen Gustaf Fabianin kotiin, mutta tämä oli menehtynyt keuhkopöhöön paluumatkalla Paukarlahden kievarissa. Uutisen veljensä kuolemasta Carl Axel sai vasta 11.12.1814 (Lundin 2015: 417, 427.)

Veljen kuolemalla oli Carl Axelin kannalta merkittäviä seurauksia. Matthias Gottlund ei ollut tyytyväinen opetukseen Turussa, ja toisen pojan kuoltua jäisi enemmän rahaa vanhemman pojan koulutukseen. Niinpä hän ehdotti Carl Axelille, että tämä jatkaisi opintojaan Uppsalassa. Erottuaan Turun yliopistosta hän vietti seuraavan vuotensa Juvalla harrastaen, metsästäen ja runoja keräten. Lopulta pitkäksi venyneen lomansa päätteeksi hän 16. heinäkuuta vuonna 1816 aloitti matkansa kohti Turkua, josta hän siirtyisi laivalla Ruotsiin jatkamaan opintojaan. (Heikinheimo 1933: 87, 170.) Pian tämän jälkeen hän teki vuonna 1817 ensimmäisen tutkimusmatkansa metsäsuomalaisten pariin (Pulkkinen 2004).

4.3. Runonkeruu Juvalla

Gottlundin kiinnostus suomen kieleen on hänen itsensä mukaan osittain lähtöisin kuuluisasta opettajasta Judénista, suomalaisittain Jaakko Juteinista. Judénin ja Gottlundin tavatessa hänen isänsä Matthias Gottlund oli Juvan kirkkoherrana, ja Gottlund asui täten Jukajärven rannalla olleessa pappilassa. Judén oli kuullut nuoren Gottlundin suomalaisesta runonlaulannasta, ja ollessaan Juvan Vehmaan hovissa lastenopettajana hän saapui pappilaan tervehtimään Gottlundia. Tuolloin hän

vannotti, että Gottlundin tulisi muistaa suomen kieli ja arvostaa sitä. Gottlund kuitenkin unohti sopimuksensa opettajan kanssa, ja kiinnostus heräsi uudelleen vuonna 1815 hänen kuullessaan metsästäjä Mikko Torvelaisen laulavan suomen kielellä. Silloin hän omien sanojensa mukaan ymmärsi suomen kielen kauneuden, ja halusi pelastaa suomalaiset runot ja laulut unohdukselta. (Gottlund 1831: 7, 8.)

Päiväkirjaansa Gottlund on kuitenkin tehnyt yli puoli vuotta aiemmin torstaina 1.12.1814 seuraavan merkinnän:

“Koska nyt muistutan itseäni suomen kieleen liittyvästä vannomuksesta, lausun tähän seuraavan kirouksen:

*Nosta nyt idästä pilvi
Lännestä lähetä
Luotehesta longahuta
Saumahat yhtehen sovita
Häjte hyytä häitä jääte
Heitäpä rauwasta rakeita
Kero kyytä kärmehita
Pino pitkiä matoia
Kuuden pilven kukkuralda
Sekähälde seitsemälde
Juolskon veri oiana.”*

Tallennettu “kirus” on runomuodossa kulkeva loitsu sateen nostattamiseksi, jonka Gottlund on saanut Turussa ystävältään Anders Johan Sjögreniltä. (Lundin 2015: 407, 408.) Sjögren puolestaan on tallentanut runon päiväkirjaansa 28.9.1814 Vihdin Kotkaniemessä majuri Nohrströmiltä (SKVR XIV 2845). Gottlundin päiväkirjamerkintä viitanee Judénin kanssa tekemäänsä sopimukseen suomen kielen arvostamisesta. Ensimmäisen *Otava* -painoksensa esipuheessa Gottlund kuitenkin sanoo, että hän vasta Torvelaiselta runoja tallentaessaan muisti Judénin sanat suomen kielen vaalimisesta (Gottlund 1831: 8). Ajalliset epä johdonmukaisuudet ovat ymmärrettäviä, sillä Gottlundin muistellessa lapsuutensa tapahtumia ja kohtaamisia hän on ollut jo aikamies.

Gottlund oli lähtenyt maanantaina 9.10.1815 Kaskiin Mikko Torvelaisen ja Lemetin Pentti Väisäsen kanssa Kytöniemelle asettamaan ketunrautoja. Gottlund mainitsee Torvelaisen olleen suuri, parrakas mies, joka oli ansioitunut karhun tappajana.

Metsästysreissuista kertoi omana osanaan Torvelaisen rintaansa saamat arvet karhun puremasta. Pentti Väisänen puolestaan oli kuuluisa ketun metsästäjä, jonka kanssa Gottlund oli useamminkin ollut metsällä. Seurue kulki Kytöniemelle Jukajärven yli soutaen. Tuolloin Gottlund oli pyytänyt miehiä laulamaan ajankuluksi, ja Torvelaisen laulama muinainen runo karhunkaadosta oli herkistänyt nuoren runonkerääjän. Jo samana iltana Gottlund otti miehiltä runoja ylös heidän yöpyessään pappilassa. (Gottlund 1831: 7; Lundin 2015: 546.)

Gottlund (1831: 6) kertoo *Otavan* ensimmäisessä painoksessaan Mikko Torvelaisen heleän lauluäänen herkistäneen hänet itkun partaalle. Kuvaus suomen kieleen rakastumisesta muistuttaa eräänlaista valaistumista. Karttunen (1898: 6) kuitenkin huomauttaa, että Gottlundilla on lokakuuhun 1815 mennessä kerättyä jo kolmisenkymmentä loitsua. Hän mainitsee myös veneretkeen liittyvän päiväkirjamerkinnän olevan ”lattea” verrattuna *Otavassa* olevaan kuvaukseen. Ristiriita on huomattava; päiväkirjassa mainitaan vain miesten tulleen Gottlundin luokse yöksi, ja että tämä olisi saanut Torvelaiselta Karhulaulun lisäksi muutaman muun laulun, joitain myös Väisäiseltä (Lundin 2015: 546). Koko veneretken kattaa vain kolme lausetta. Myös aiemmin mainittu Gottlundin ”muistutus suomen kieleen liittyvästä vannomuksesta” on ajallisesti ristiriidassa Gottlundin oman kuvauksen kanssa. Runonkeruu ei siis ole alkanut yhtäkkiä, vaan prosessi on lähtenyt liikkeelle hitaasti kulminoituen Juvalla vuosiin 1815 ja 1816, jolloin Gottlund on kerännyt suurimman osan juvalaisista runoista. Perimätiedon mukaan hän on laulattanut ihmisiä nykyisin Gottlundin tupana tunnetussa hirsisessä rakennuksessa (Kuva 1).

Kuva 1. Gottlundin tupa vuonna 1952. Kuva: August Puranen. 1952. Juvan Kotiseutuarkisto. A1 207.

Gottlund kertoo laulattaneensa niin miehiä ja naisia, nuoria ja vanhoja. Hän on kerännyt runoja varsinkin lauantaisin, kun ihmiset tulivat Juvan kirkonkylälle jumalanpalvelukseen. Hän mainitsee *Otavan* ensimmäisen osan alkusanoissa, että ”oli varsin työläs soaha heitä luettamaan laulujansa tahi lukujansa. Nuoret kainustelivat, ja vanhat ujostelivat minua”. Monet vähättelivät lauluääntään ja tietämiään runoja. Vanhempia miehiä Gottlund on rohkaissut viinalla, jotta ”kieli läksi liikkeelle”. Osa pelkäsi runojen lausumisen tuntemattomalle tekevän lausujan voimattomaksi, mikä kertoo juvalaisten uskomuksesta sanan voimaan. Tämän vuoksi runonlausujat saattoivat jättää runoistaan joitain sanoja pois, jolloin heidän uskomuksensa mukaan runon voima katosi. Siksi Gottlund pyysi laulamaan saman runon useampaan kertaan, jotta laulaja unohti, minkä sanan tämä oli vaihtanut tai jättänyt pois. Näin Gottlund sai kerättyä runot kokonaisina. (Gottlund, 1831: 8, 9.)

Itsekin innokkaana metsästäjänä tunnettu Carl Axel sai vanhemmilta miespuolisilta laulajilta arvostusta hänen hyvän kuntonsa vuoksi, mikä osaltaan helpotti laulamiseen suostuttelussa. Samaten sosiaalisesti lahjakas Gottlund käytti muitakin taitojaan miellyttääkseen ujompia laulajia; hän esimerkiksi soitti huilua ja esitteli urheilullisia piirteitään. (Pulkkinen 2003: 56.) Marraskuussa 1815 Sjögrenille kirjoittamassaan kirjeessä Abraham Poppius kehuu Gottlundin osanneen houkutella

ihmisiä laulamaan ja sanoi, että heidän “täytyy antaa --- luulla, että heidän runoihinsa sisältyy koko maailman viisaus ---”. (Heikinheimo 1933: 131).

Otavan esipuheesta voidaan myös päätellä, että Gottlund koki olevansa runonlaulajien yläpuolella. Hän mainitsee, että ei mielellään kuunnellut laulajien joutavia lorinoita (usein alkoholin ja tupakan säestämänä), mutta piti tärkeänä kuulla kaikki välillä ilmenevien vanhojen runojen tallentamiseksi. Hän myös sanoo, että oppiakseen kansan salat, on itse ryhdyttävä heidän kaltaisekseen. (Gottlund 1831: 10.) Tämä kertoo myös Gottlundin asemasta kirkkoherran poikana 1800-luvun alun maalaispitäjässä. Säätyläisyydestään huolimatta Gottlund mainitsee *Otavan* ensimmäisen painoksen esipuheessa hänen vanhempiansa kannustuksella olleen suuri merkitys kansanperinteen tallentamisen kannalta. Matthias Gottlund innostui poikansa toimista niin, että alkoi omatoimisesti kääntää Raamattua suomeksi. Lisäksi hän tarjosi pojalleen väkeviä juomia, joilla runonlaulajat saatiin helpommin laulamaan. Äiti Ulrika Sofia (1768–1849) puolestaan auttoi poikaansa taloudellisesti muun muassa kirjojen painatuksessa. (Gottlund 1831: 9, 12, 14.)

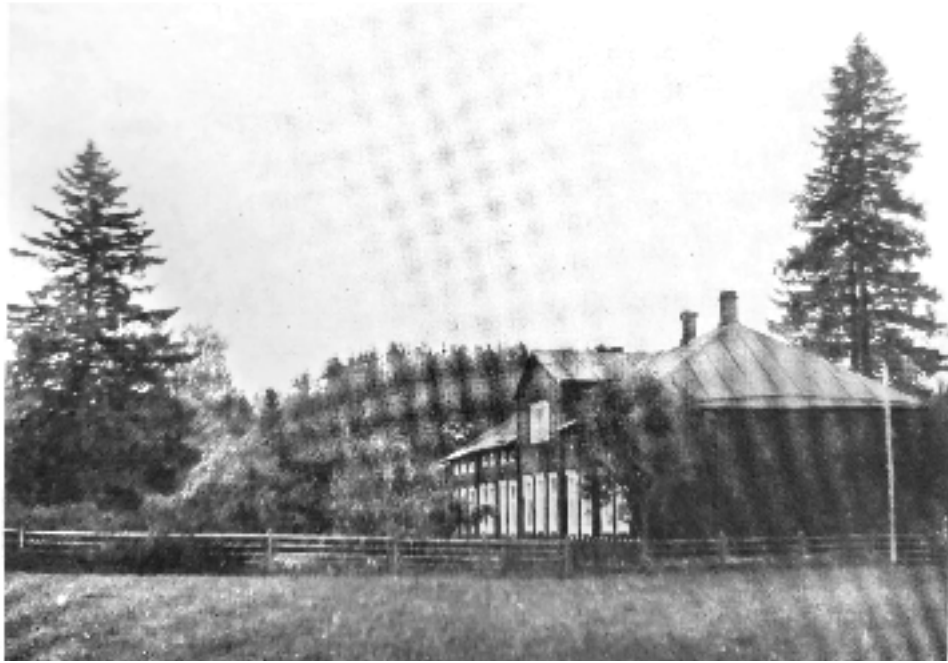
4.4. Gottlundien Isopappila

Gottlundin runonkeruun kannalta keskeinen Isopappila on monien edeltäjiensä tapaan sijainnut Jukajärven rannassa. Matthias Gottlundia oli edeltänyt neljästä Poppiuksesta muodostunut Poppiusten pappisdynastia, joka hoiti Juvan seurakuntaa 1700-luvulla. Siten myös Isopappila oli Poppiusten muokkaama. Esimerkiksi dynastian toiseksi viimeinen pappi, Henrik Poppius (1721–1786), oli päivittänyt pappilan puutarhan ajan tyylin mukaiseksi, ja sitä pidettiin upeana vielä Gottlundien aikaankin (Teittinen 2004: 34). Dynastian viimeisen papin, Henrik Poppiuksen pojan Johan Poppiuksen (1758–1802) virkakausi oli Isopappilassa menetyksen aikaa, sillä hänen virkaan nimeämisenä aikoihin 1780-luvun lopulla Isoviha näkyi myös Juvan pappilassa. Esimerkiksi sotaväen asetuttua Isopappilaan osa kirkon arkistoinneistosta menetettiin. Tiedetään myös, että Isopappilan aitta ja riihi tuhoutuivat sodassa. Vuonna 1790 puolestaan Isopappilan pakari paloi vieden mukanaan suurimman osan silloisista kirkonkirjoista. Myös Isopappilan päärakennus

paloi vuonna 1795. Uusi päärakennus tehtiin vuodessa, mutta nopeus köyhdytti työn laatua. Uuden talon tilalle jouduttiin rakentamaan kokonaan uusi rakennus jo seuraavan kirkkoherran Matthias Gottlundin aikana. (Teittinen 2004: 38, 39.)

Vuonna 1805 Matthias Gottlund muutti perheineen huonokuntoiseen pappilaan, jonka sisustuskin oli jäänyt kesken irtaimiston tuhouduttua vuoden 1795 tulipalossa. Vuonna 1808 alkanut Suomen sota puolestaan viivästytti rakennustöitä venäläisten sotajoukkojen asettuessa myös Juvalle (Teittinen 2004: 42). Vuonna 1810 Johan Poppiuksen aikaiseen pappilan päärakennukseen tehtiin katselmus. Sen mukaan päärakennuksen keskelle sijoittui suuri sali, ja sen molemmin puolin oli eteinen, keittiö ja kaksi kamaria. (Teittinen 2004: 44.) Rakennuksen pohjakaava on siis ollut karoliininen, joka on kyseiselle ajalle tyypillinen virkatalojen rakennusmalli. Huoneiden laipiot ovat olleet maalatut, todennäköisesti tummalla värillä (Teittinen 2004: 42, 44). Tummaa sävyjä on käytetty antamaan esimerkiksi sisäkatoille jalopuuta muistuttava ulkonäkö. Tämä on ollut tyypillistä arvorakennuksissa, mutta yksinkertaistettua puumukailua eli ootrausta tavataan myös talonpoikaisten huonekaluissa.

Katselmuksessa todettiin myös, että päärakennus vaati mittavia korjaustöitä. Todettiin järkevämmäksi rakentaa kokonaan uusi päärakennus. Kun Daniel Poppius (1774–1835) vuonna 1819 sai uuden rakennuksen piirroksat valmiiksi, aloitettiin rakentaminen saman tien. Kirkkoherran perhe asui rakennustöiden ajan vanhassa päärakennuksessa. Uusi rakennus sijoitettiin noin seitsemän metriä kauemmas Jukajärven rannasta, ja siitä tuli myös huonemäärältään huomattavasti isompi. Valmiissa talossa oli nyt salin lisäksi kaksi eteistä, keittiö ja viisi kamaria. Lisäksi rakennuksen yläkertaan rakennettiin kirkkoherran itsensä maksamat kaksi kamaria. (Teittinen & Ruuth 1975: 442, 443.) Kirkkoherra Gottlund ei saanut kauaa nauttia vuonna 1820 valmistuneesta uudesta päärakennuksesta (Kuva 2), sillä hän menehtyi jo vuonna 1821. Tuohon mennessä myös vanhin lapsi Carl Axel asui jo Uppsalassa, ja tämän pikkuveli Gustaf oli kuollut vuonna 1814 keuhkotautiin. Syyskuussa 1820 valmiissa pappilan päärakennuksessa juhlittiin kuitenkin Matthiaksen vanhimman tyttären Annetten näyttäviä häitä.

Kuva 2. Vuonna 1820 valmistunut aumakattoinen Juvan Isopappila. Taustalla ilmeisesti entisenä Pappilan Ylämäkenä tunnettu alue. Kuva: Teoksessa Heikinheimo, I. 1933. Kaarle Aksel Gottlund I. (s. 33). Porvoo: Werner Söderström osakeyhtiö, 1933.

Rakennus oli suuri, ja sisustus ilmeisesti noudatteli herraskartanoiden tyyliä. Heti hirsistä tehdyn rakennuksen asetuttua sijoilleen sen sisäpinnat viimeisteltiin. Mainitaan esimerkiksi, että sen seinät olisi paperoitu ja sen jälkeen maalattu (Teittinen 2004: 47). Edellisen päärakennuksen tyylin mukaisesti sisäkatot käsiteltiin tummaksi ennen lakkausta. Ajan säätyläisen muodin mukaisesti laualattiat maalattiin. (Teittinen 2004: 47.)

Puutarha oli Poppiusten jäljiltä näyttävä, vaikkakin voidaan olettaa, että Isopappilan rakennustyöt aiheuttivat jonkinlaisia vaurioita istutuksiin (Kuva 3). Isänsä mielenkiinnon kasvitieteeseen perinyt Carl Axel teki puutarhaan myös omia sommitelmiaan. Näistä ehkä tunnetuin on ollut Jukajärven rantaan G-kirjaimen muotoon vuonna 1815 istutettu koivuryhmä, joka tunnettiin vielä kauan Gottlundien jälkeen. Tuolloin Carl Axel istutti puutarhaan muitakin puita ja palkkasi torppareita muun muassa kunnostamaan Pappilanjoen yli kulkevan sillan (Heikinheimo 1933: 123). Ollessaan Juvalla kesällä 1820 järjestämässä sisarensa häitä Carl Axel päivitti puutarhaa vielä ennen paluutaan Uppsalaan. Tuolloin hän istutti puutarhaan katajia, lehdon syypresseistä, ja kulkuväylät valaistiin lyhdyin. (Teittinen 2004: 46, 47.)

Kuva 3. Juvan Isopappilan rakennukset vuonna 1777. Päärakennus sijaitsee lähimpänä Jukajärveä aivan puutarhan laidalla. Isopappilan itäpuolelta ohittavan Pappilanjoen suulla oleva pieni rakennus on ilmeisesti pappilan sauna. Kuva: Teoksessa Lundin, L. 2015. Carl Axel Gottlunds dagbok 1808–1817. (s. 27). Viro: K-Print.

Vuodesta 1912 kirkkoherrana toimineen Julius Snellmanin viran aikaisessa tarkastuksessa mainitaan, että Gottlundien aikaisen pappilan liiteri on ollut päärakennuksen länsipuolella. Liiterin yhteydessä mainitaan olleen myös hevostalli. Poikkeuksellisenä voidaan pitää vuonna 1911 palaneita Isopappilan kahta vanhaa riihtä, joiden väliin oli sijoitettu luuva eli puintihuone. (Teittinen 2004: 66.) Tyypillisesti Savossa riihet ovat olleet korkeita ja yksihuoneisia, ja viljan kuivatus ja puinti tapahtui samassa tilassa. Teittisen (2004: 66) pappilan rakennuskannan kuvauksessa ei kuitenkaan mainita, olivatko riihet ja luuva erillisiä rakennuksia, vai oliko luuva kahta riihtä yhdistävä ”välinen”. Joka tapauksessa puinti on ollut luuvien avulla tehokkaampaa, sillä yhden sadon ollessa luuvassa puitavana saatiin seuraava jo riiheen kuivamaan.

Pappilan vanhan saunan mainitaan sijainneen Jukajärven rannassa, ja kellari on sijainnut puutarhan tuntumassa (Teittinen 2004: 80). Ilmari Heikinheimo (1933: 30) mainitsee, että Isopappilan puutarha on ollut päärakennuksen etupuolella, ja että pappilan on erottanut silloisesta maantiestä pieni metsikkö.

5. RUNONKERUUSTA JA -LAULUSTA

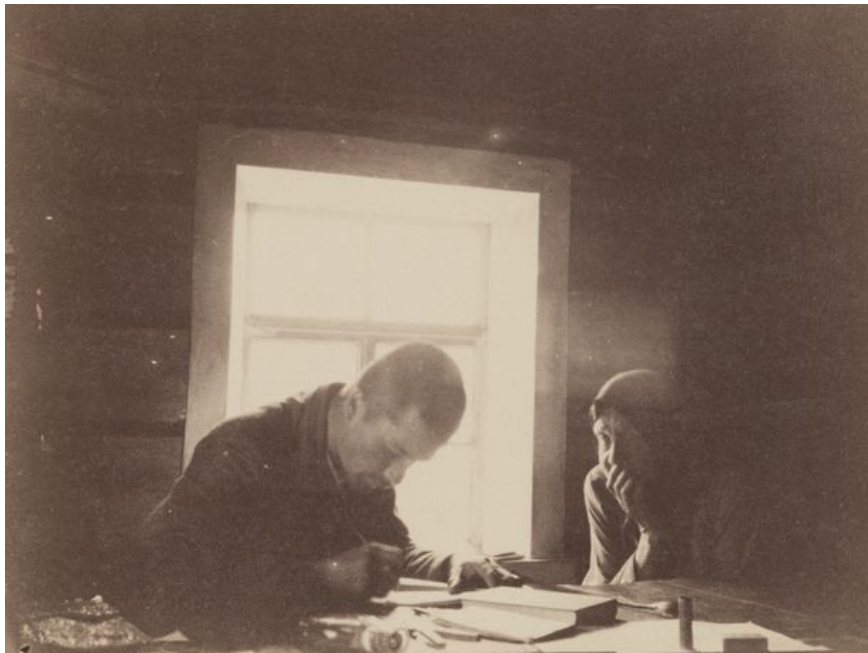
Ennen kolmeen juvalaiseen runonlaulajaan tutustumista käydään läpi runonkeruuta ja siihen johtaneita asioita. Alaluvussa 5.2. *Runonlaulu* tutkitaan runonlaulua, sen merkitystä ja sen eteläsavolaisia piirteitä. Viimeisenä käydään läpi juvalaisten runonlaulajien taustaa. Heitä käsittelevien alalukujen tieto on saatu pääasiassa kirkonkirjoista.

5.1. Runonkeruu

Suomen siirtyminen Venäjän vallan alle ja muuttuminen autonomiseksi vuonna 1809 on merkittävässä osassa suomalaisen runouden tallentamisen kannalta. Aiheeseen liittyy A. I. Arwidssonin (1791–1858) klassinen sanonta “ruotsalaisia emme enää ole, venäläisiksi emme tahdo tulla, olkaamme siis suomalaisia”. Siinä missä aiemmin Suomen kulttuuri sai vaikutteita Ruotsista, Venäjän vallan tuoman autonomian myötä herättiin suomalaisuuteen (Klinge 2010: 6). Suomalaista identiteettiä alettiin rakentaa esimerkiksi tutkimalla kansankulttuuria ja kieltä. Suomen kieli nousi täysin uuteen asemaan, etenkin, kun ruotsi säilyi sivistyneistön valtakielenä päätöksenteon ja kulttuurin saralla 1800-luvun lopulle saakka (Klinge 2010: 12). Suomalaisen Kirjallisuuden Seura sai alkunsa näistä yhteiskunnallisista muutoksista. Se perustettiin vuonna 1831, ja sen pääasiallinen tehtävä oli edistää suomen kielen käyttöä. Näin ollen se myös järjesti erilaisia kansanperinteen keruumatkoja (Kuva 4). (Vilkuna 2015: 115.)

Runojen tallennus lähti siis liikkeelle suomalaisen identiteetin heräämisestä. Esimerkiksi A. J. Sjögren kirjoitti vuonna 1821, että “suomen kielen tutkimus oli siksikin välttämätöntä, ettei muita “muistomerkkejä” Suomen kansan vanhemman historian ja alkuperän tutkimiseksi ollut olemassa”. Tätä ennen Gottlund oli julkaissut Juvalta keräämiään runoja jo vuonna 1818. Kun heräsi kysymys runouden ja siten muinaisen tiedon keräämisestä yksiin kansiin, sekä Lönnrot että Gottlund ottivat

haasteen vastaan. (Klinge 2010: 56, 57.) Tätä kautta syntyi myöskin kansalliseepokseksi tituleerattu *Kalevala*.

Kuva 4. Yrjö Blomstedt tallentamassa runonlaulajan runoja Aunuksen Miinoassa vuonna 1894. Kuva: Victor Sucksdorff. 1894. Museovirasto, Suomalais-ugrilainen kuvakokoelma.

Yleisesti ottaen runonkeruutyö ei alkanut Suomessa liian aikaisin, sillä runonlaulanta hiipui nopeasti 1830-luvulla uusien laulujen noustessa suosioon. 1850-luvun jälkeen runonlaulua kuuli enää harvoin (Siikala 2008: 118). Esimerkiksi Gottlund vaihtoi Juvalla perinteisiä runoja arkiveisuihin, jotka olivat haluttuja varsinkin nuorempien runonlaulajien keskuudessa. Ne kertoivat uudemmissa tapahtumista, ja olivat nimensä mukaisesti painettu yksittäisille arkeille. Taustavaikuttajana runonlaulun katoamiseen voidaan nähdä jo 1600-luvulla vallinnut kirkollinen puhdasoppisuus, joka pyrki erottamaan kansan kaikesta pakanallisesta pidettävästä. Esimerkiksi vuonna 1693 Joroisissa pidetyssä piispantarkastuksessa pöytäkirjaan kirjoitettiin savolaisten muun muassa kekrinä harjoittavan pakanallisia tapoja, jotka “täytyy vihdoinkin hävittää”. Niin sanottu puhdistustyö jatkui hienovaraisemmin seuraavallakin vuosisadalla, kun papit alkoivat tehokkaammin opettaa seurakuntaansa lukemaan. (Siikala 2008: 117, 160.) Ajateltiin, että sivistynyt kansa jättää epäjumalalliset tavat taakseen. Luku- ja kirjoitustaito on siis poistanut tarpeen muistaa asioita, joten myöskin runot pikkuhiljaa hiipuivat ihmisten mielistä (Vilkuna 2020). 1800-luvun kulttuuriset muutokset koituivat kuitenkin runonlauluperinteen tuhoksi, eittämättä 200

vuotta kestäneen kirkon painostuksen heikentämänä. Pisimpään ja elinvoimaisimpana runonlaulannan sanotaan säilyneen Savossa, ja Henrik Gabriel Porthan kirjoitti jo vuonna 1778 runonlaulannan olevan erityisesti Savolle ominainen piirre (Siikala 2008: 115, 116). On kuitenkin muistettava, että runoja ovat laulaneet muutkin kuin savolaiset, ja kuten tutkielman alussa mainittiin, runonlaulua harjoitetaan edelleen esimerkiksi Karjalassa ja Kainuussa.

5.2. Runonlaulu

Laulettavat runot ovat osin olleet tietyssä hetkessä improvisoituja lauluja, mutta ne ovat olleet myös merkittävä osa sukupolvelta toiselle siirtynyttä suullista perimätietoa. Tämä näkyy esimerkiksi Juvalta kerätyistä runoista siten, että samoja runoja tai niiden katkelmia ovat laulaneet eri ihmiset eri kylissä.

Nykyisistä arkistoista luettuina runot voivat vaikuttaa aiheistaan riippumatta hyvinkin latteilta runonlaulun ollessa suureksi osaksi unohtunutta kansantaitoa.

Kansanmusiikin emeritusprofessori Heikki Laitinen sanoi Pohjanmaan häjyjä käsittelevässä Ylen ohjelmassa *Suomen historian myytit* (2010), että savolaisia lauluja ei enää tunnisteta savolaisiksi, sillä niitä ylöskirjoittaneet oppineet muunsivat ne savon murteesta kirjakieleen (Piispa 2010). Kirjakielellä kirjoitettuna oleellinen osa runojen luonnetta katoaa. Gottlund kuitenkin onneksi kirjoitti juvalaisten runot savoksi; olihan hän oppinut puhumaan suomea savon murteella. Vaikka Gottlund olisi osannut puhua savoa sujuvasti ja jopa kirjoittaa sitä, ei Suomen kirjakieli ollut tuolloin vielä kovinkaan kehittynyt. Tästä syystä runojen kieliasu on paikoitellen haasteellista luettavaa.

Murteestaan riisuttuja runoja lukiessa voi olla vaikea hahmottaa, miten kiinteä osa runonlaulu on ollut talonpoikaisten elämää. Se on ollut tapa viettää aikaa, huvittaa ja osallistaa muita ihmisiä. Vuonna 1825 A. J. Sjögren kirjoittikin *Kansa* -lehdessä, että ihmisillä "on suuri tieto ja halu runoihin ja taipumus puhua alkusointuja käyttäen" (Haavio 1967b: 114). Aloittaessaan runonsa laulaja ei välttämättä mennyt suoraan aiheeseen, vaan ehkä hieman savolaiseen tapaan nojaten kierteli ja kaarteli ennen asiaan menoa. Hän saattoi myös näennäisesti pyytää kuulijoiden apua aiheen

valinnassa. Aiheet ovat puolestaan vaihdelleet laidasta laitaan, mutta pääasiassa ne kuvaavat laulajien eli talonpoikien elämää iloineen ja suruineen. Myös luonto on suuressa osassa runoissa, joissa sitä voidaan käyttää metaforana eli vertauskuvana, tai runo voi puhtaasti käsitellä suomalaista luontoa sekä sen kauneutta ja tietynlaista kylmyyttää. Toisin sanoen laulaja kuvaa runossaan oman aikansa kulttuuriympäristöä, tilaa, jossa hän elää ja kokee. (Haavio 1967a: 90, 92, 93.)

Runot toimivat siis myös aikalaiskuvauksina elämästä, ympäristöstä ja tavoista. Ne ovat tärkeitä lähteitä laulajia tutkittaessa, sillä runojen keruutyötä tehneet henkilöt tallensivat usein vain runot, eivätkä juurikaan ihmisiä. Runonkerääjät ovat kylläkin saattaneet mainita joitain erityisen mieleenpainuneita ja osaavia laulajia matkapäiväkirjoissaan (Haavio 1967b: 113). Esimerkiksi Porthan on vuonna 1778 kuvannut yksityiskohtaisesti savolaista kahden miehen välistä laulua. Kaksinlaulussa osaavampi tai iäkkäämpi laulaja on ollut päälaulaja, joka tarvittaessa improvisoi runoa laulun edetessä. Toinen laulaja on toiminut ”puoltajana” tai ”säistäjänä”, joka kertasi tiettyjä säkeitä. Runo laulettiin istuen siten, että laulajien kädet tai polvet olivat yhteen liitetyt (Kuva 5). ”Laulaessaan he hiljaa liikuttelevat ruumistaan aivan kuin toinen haluaisi koskettaa päällensä toisen päätä, ja heidän kasvonsa ovat mietteliäät ja vakavat”. Kuvauksessaan Porthan mainitsee laulun olleen juhlallista, ja läsnäolijat olivat kerääntyneet kuulemaan laulua tarkasti. (Siikala 2008: 115, 116.)

Kuva 5. Suistamolaiset runonlaulajat Onoila ja Kuokka laulavat kädet yhteen liitettynä runonlaulaja Semeikan säestäessä kanteleella 1900-luvun alussa. Kuva: Museovirasto, Kansatieteen kuvakokoelma.

Porvoon piispa Alopaeus, joka Juvallakin aikoinaan asioi usein, on tiennyt vuonna 1885 lähettämässään kirjeessä kertoa Juvalle ja Puumalalle ominaisesta laulutavasta. Hän mainitsee kahden vanhan miehen istuneen toisiaan vastapäätä toista kädestä kiinni pitäen. He heiluivat laulun mukaan edestakaisin niin, että he vuoron perään vetivät "toisen luokseen". Myös Alopaeus sanoo laulun olleen juhlallista. (Siikala 2008: 116, 117.)

5.3. Juvalaiset laulajat

Gottlundille runoja laulaneista juvalaisista olen valinnut tutkittavaksi kolme henkilöä. Valintoja tehdessäni olen painottanut henkilöiden laulamien runojen määrää. Tutkittavat henkilöt ovat Gottlundin ja karhuntappaja Mikko Torvelaisen kanssa Jukajärvellä veneessä ollut Pentti Väisänen Lemetistä, Paavo "Köppö" Kiiskinen Kiiskilänniemeltä ja Paavo Pylkkänen Pylkkälänniemeltä. Pentti Väisänen on SKVR:n tietokannan mukaan luovuttanut Gottlundille 11 runoa, Paavo Kiiskinen 25 runoa ja Paavo Pylkkänen 12 runoa. Kyseiset henkilöt mainitaan myös tietokirjallisuudessa, mikä kertoo heidän merkityksestään omassa yhteisössään ja

kulttuurissaan.

5.3.1. Pentti Väisänen

HisKi -tietokannan mukaan Juvalla on 1700-luvulla syntynyt kolme Bengt Väisäin -nimistä henkilöä: 17.5.1751 Nääringissä, 27.9.1764 Vuorenmaassa ja 5.3.1779 Karkiamalla. lällisesti kuka tahansa näistä kolmesta henkilöstä voisi olla Gottlundin laulattama Väisänen. *Otavan* ensimmäisen osan esipuheen alaviitteessä Gottlund kuitenkin kuvailee Väisästä “kuuluisaksi ketun pyytäjäksi” ja tarkaksi metsästäjäksi, ja mainitsee tämän olevan kotoisin Lemetistä (Gottlund 1831: 7). Vuonna 1764 Vuorenmaassa syntynyt Pentti Väisänen on kirkonkirjojen mukaan asunut aikuisena Männynmäellä (Kansallisarkisto 2019d). Männynmäki sijaitsee aivan Lemetin vieressä noin viiden kilometrin päässä Juvan kirkonkylältä Salajärven pohjoispuolella (Kuva 6), joten todennäköisesti yhden henkilön kotipaikasta on käytetty sekaisin kahta eri paikannimeä. Tästä voidaan päätellä, että runonlaulaja Pentti Väisänen on syntynyt vuonna 1764 Vuorenmaassa, ja muuttanut jossain vaiheessa elämänsä Männynmäelle.

Kuva 6. Lemetti ja Männynmäki. Juvan nykyiselle kirkonkylälle kuljetaan Savonlinnantietä pitkin länteen päin. Kuva: Museovirasto. 2020. Kulttuuriympäristön palveluikkuna, karttapalvelu.

Männynmäellä asuneen Pentti Väisänen vanhemmat olivat Ioinen Lars Väisänen ja Maria Kiukas. Pariskunnalle syntyi kolme poikaa. Vanhin lapsi Pentti Väisänen syntyi Vuorenmaassa, ja kaksi nuorimmaista Vehmaassa, Mats Väisänen keskimmäisenä 24.2.1769 ja isänsä mukaan nimetty Lars Väisänen kuopuksena 9.6.1772. (SSHY 2019c: 28, 79, 110.) Mats Väisänen kuoli jo hieman alle kahdeksan vuoden ikäisenä rokkotautiin (Kansallisarkisto 2019a).

Männynmäellä asuessaan Pentti Väisänen on ollut torpparina talossa numero 2. Hän on jossain vaiheessa mennyt naimisiin Maria Pöyhösen kanssa, jonka kanssa hän sai vuonna 1789 Pentti Pentinpojaksi kastetun pojan. Edellisessä avioliitossa Kalle Tirrosen (1737-1784) kanssa Maria Pöyhönen oli saanut kuusi lasta, joiden isäpuoleksi Pentti Väisänen on myöhemmin merkitty. Maria Pöyhönen kuoli vuonna 1817 Männynmäellä. (Geni 2019a; Geni 2019b.) Myöhemmin leskeksi jäänyt Pentti Väisänen on nainut piika Anna Kanckuisen vuonna 1820. Vanha pariskunta ei enää saanut jälkikasvua; Anna Kanckuin kuoli 79-vuotiaana jo vuonna 1824 ja Pentti Väisänen vuonna 1826. (Geni 2019b; Kansallisarkisto 2019b; SSHY 2019e.)

Lastenkirjan merkintöjen mukaan Pentin ja Marian poika Pentti Pentinpoika on menestynyt kristinopissaan hyvin. Hän on saanut kymmenen käskyn osaamisesta, uskontunnustuksesta, Herran rukouksesta, ja kasteesta merkinnät XX, mikä merkitsee erinomaista. Lisäksi hän on saanut synninpäästön. (Kansallisarkisto 2019e.) Myöhemmin Pentti Pentinpoika Väisänen on mennyt naimisiin Christina Leskisen (1784-1846) kanssa. Pariskunta sai yhden tyttären ja viisi poikaa. (Geni 2019a.) Christina Leskinen kuoli vuonna 1846 rintapöhöön, ja Pentti Pentinpoika Väisänen kuoli leskenä vuonna 1865 Männynmäellä talossa numero 4. Kuolleiden luetteloon hänet merkittiin entiseksi talonisännäksi, ja hänen kuolinsyynsä on ollut *slag*, eli laaki. (Kansallisarkisto 2019c.)

5.3.2. Paavo "Köppö" Kiiskinen

Paavo Kiiskisiä on 1700-luvulla kastettu Juvalla kaksi. Heistä vanhempi on syntynyt 14.8.1758 Rantuussa, ja nuorempi 12.9.1796 Kaskiissa. (2019a: 51; SSHY 2019b). Carl Axel Gottlundin Juvan seudun runonkeruun aikana Köppöä arvostettiin viisaana

miehenä, "suurena tietäjänä" (Teittinen & Ruuth 1957: 355). Kaskiissa syntynyt Paavo Kiiskinen on iällisesti sopiva Gottlundin tallentamaksi runonlaulajaksi, ja kirkonkirjoista selviää, että syyskuussa 1796 syntynyt Kiiskinen on Köpön poika.

Voidaan siis olettaa, että Köppö on syntynyt Koikkalan Rantuussa vuonna 1758. Näin ollen hänen vanhempansa olivat Grels Kiskin ja Cath: Mulli. Äidin etunimestä ei löytynyt kuin lyhennetty kirjoitusmuoto. Mulli ja Kiskin saivat yhdessä seitsemän lasta, joista Paavo Kiiskinen oli viides. Lapsista vanhin, Grels, syntyi 9.9.1750. (SSHY 2019a; SSHY 2019b.) Rantuussa kuoli vuonna 1768 Grels Kiskin niminen loinen tartuntatautiin (Kansallisarkisto. Kuolleiden ja haudattujen luettelot 1748-1769 (I F:2). Kyseinen Grels on ilmeisesti ollut Köpön isä, vaikkei kuolleiden luettelo olekaan merkitty omaisia.

Köpön vaiheista ei juuri löydy tietoa. Hänet on kuitenkin merkitty vuosien 1791-1802 pää- ja rippikirjoihin Juvan tavallisten sotilaiden luetteloon. Hänen aakkosten ja Lutherin katekismuksen kappaleiden osaamisensa sekä sisälukutaidoksensa ja luetun ymmärtämisensä on arvioitu merkinnällä X. Ehtoollisella hän on kyseisten kymmenen vuoden aikana käynyt kerran, 5.2.1792. (Kansallisarkisto 2019f.)

Eräs Pähl Girs on merkitty ilman syntymävuotta vuosien 1803-1805 pää- ja rippikirjaan Joroisten komppanian jääkäreiden luetteloon. Tämän Paavo Kiiskisen kohdalle on kirjoitettu vaikeasti luettavalla käsialalla teksti, josta voidaan erottaa sanat "gift med Sophia Ruotsalain". (Kansallisarkisto 2019g: 350.) Aiempien tutkimuksien valossa tiedetään, että Köpön puoliso on tosiaan ollut Sophia Ruotsalainen, mutta mainitaan, ettei pariskunta olisi koskaan mennyt naimisiin yhteisistä lapsista huolimatta (Siikala 2008: 178). Sophia Ruotsalaisen kautta Juvalla vuosina 1793–1803 syntyneiden luettelosta löytyy hänen 12.9.1796 saamansa Pähl -niminen avioton lapsi, jonka isäksi on merkitty jääkäri Pähl Kiskin. Lapsen kastaminen on tapahtunut Kaskiissa 8.10.1796. (SSHY 2019d: 51.)

Kuten kappaleen alussa mainittiin, Juvalla on syntynyt Paavo Kiiskinen -niminen lapsi vuosina 1758 ja 1769. Oletuksen mukaisesti tiedetään, että Köppö on syntynyt Rantuussa 1758. Vaikka Köppö ei ilmeisesti olekaan ollut naimisissa Sophia Ruotsalaisen kanssa, ovat he olleet toistensa puolisoita. Köpön ollessa 38-vuotias

hän sai Sophian kanssa pojan, joka nimettiin isänsä mukaan Pähl Kiiskiseksi vuonna 1796.

Suurena tietäjänä pidettyä Paavo Kiiskistä laulattaessaan Gottlund aikoi ensin haastaa tämän eräänlaiseen loitsukilpailuun omilla sepittämillään runoilla. Tätä Gottlund perustelee sanomalla, että Köppö “uskoo olevansa puoleksi jumala”, ja että hän aikoi saada tämän hämmästyttämään. Lopulta Gottlund on hyödyntänyt Köpön lepyttämässä viinaa, jota tietäjän mainitaan juoneen kokonaisen tuopillisen runoja laulaessaan. (Heikinheimo 1933: 132–134.) Paavo Kiiskinen lienee siis itsekin tiennyt oman asemansa tunnettuna tietäjänä, joka muistettiin Juvalla vielä 1900-luvun alussa tiedoistaan (Teittinen & Ruuth 1957: 355).

5.3.3. Paavo Pylkkänen

Paavo Pylkkäsiä löytyy HisKi -tietokannan Juvan kastettujen luettelosta kolme. Kirkonkirjoihin heidät on merkitty nimellä Pähl Pylkäin tai Pylköin. Vanhin heistä on syntynyt Tuhkalassa 11.2.1745, ja nuorin Kaskiissa 8.7.1816. Iällisesti ja paikallisesti siis heistä keskimmäinen, Pylkkälässä 30.7.1773 syntynyt Paavo Pylkkänen, on todennäköisimmin Gottlundille runoja antanut Pylkkälänniemeläinen runonlaulaja. Hänen vanhempansa olivat Mats Pylköin ja Johanna Rimpin. (SSHY 2019c: 123.) Kirkonkirjoissa tai HisKi -tietokannassa ei ole mainintaa Mats Pylköisen ja Johanna Rimpisen muista lapsista.

Gottlundin muistiinpanojen mukaan Paavo Pylkkänen on kotoisin Pylkkälänniemeltä. Tämän nimistä paikkaa ei kuitenkaan löydy Juvalta nykyisistä kartoista. Vanhoissa kartoissa pitäjät on selvitetävissä kattavammin kuin nykyisten karttojen avulla. Paavo Pylkkäsen tapauksessa tutkittavan vanhan kartan tulisi ajoittua karkeasti vuosien 1750-1850 välille, jotta hänen aikansa Juvan kylät ja paikannimet saadaan selvitettyä. Tässä tarkoituksessa auttaa esimerkiksi Savon komentaja Georg Magnus Sprengtportenin Savon alueelta laatima kartasto, joka on valmistunut vuonna 1777. Sprengtportenin kartastosta löytyy Juvalta Mikkeliin päin olevan Tuhkalan alueelta

Pykkäläniemi -niminen paikka Pukalalammen ja Tihmasjärven välistä (Kuva 7) (Harju 2011: 258).

Kuva 7. Yksityiskohta vuoden 1777 Sprengtportenin kartastosta, jossa valkoisella alleviivattu Pykkäläniemi näkyy Tihmasjärven pohjoispuolella. Kuva: Harju, E. 2011. Teoksessa Sprengtportenin Savon kartasto. (s. 258). Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. 2011. (Näköispainos).

Lisäksi Juvan kirkonkirjoista löytyy kylät Pykkälä ja Pykkälänniemi, mikä myös tukisi yllä kuvattua Pykkäläniemeä Paavo Pykkäsen asuinseutuna. Teoksessa *Juvan historia* (1957) kuitenkin mainitaan, että Gottlundille runoja laulanut Paavo Pykkänen on kotoisin samalta kylältä Paavo Kiiskisen kanssa (Teittinen & Ruuth 1957: 355). Myös Ilmari Heikinheimo mainitsee Pykkäsen asuneen samalla kylällä Kiiskisen kanssa (Heikinheimo 1933: 130). Tämä viittaisi Kiiskilänniemen vieressä olevaan

Pylkkälään, jossa hän on myös syntynyt. Pylkkälänniemi voi siis hyvin olla myös Pylkkälässä sijainneen yksittäisen talon nimi.

Paavo Pylkkäsestä ei HisKi -tietokannan avulla löydy syntymäajan ja -paikan sekä vanhempien lisäksi juuri muuta tietoa. Esimerkiksi hänen sisaruksistaan tai hänen mahdollisesti perustamastaan perheestä ei ole mainintaa. Kappaleen alussa mainittu, Kaskiissa vuonna 1816 syntynyt Paavo Pylkkänen voisi iällisesti ja sijainnin perusteella olla runonlaulajana tunnetun Pylkkäsen poika. Hiski -tietokannan avulla kuitenkin selviää, että nuoren Paavo Pylkkäsen isä on Anders Pylkkänen (SSHY 2020). Oman aikansa yhteisössä runonlaulaja Pylkkänen on joka tapauksessa ollut merkittävä tietäjä, ja hän on tuntenut muun muassa karjataloutta ja sairauksia käsittelevää runoutta. Hänen mainitaan myös osanneen loitsuja ja kekriin liittyviä taikoja (Teittinen & Ruuth 1957: 355).

6. RUNOJEN JUVALAINEN KULTTUURIYMPÄRISTÖ

Runoanalyysin tarkoituksena on selvittää rajatuista Gottlundin keräämistä runoista niistä ilmeneviä kulttuuriympäristöä ja -perinteitä kuvaavia piirteitä, ja kytkeä ne Juvaan historiateosten ja karttakuvien avulla. Tässä kappaleessa analysoidaan ensin metsästystä ja karjataloutta käsitteleviä runoja, minkä jälkeen lähdeaineiston avulla perehdytään metsästyksen ja karjatalouteen 1810-luvun Juvalla.

Kuten aiemmin jo mainittiin, Carl Axel Gottlundin Juvalta keräämiä runoja lukiessa tulee ottaa huomioon niiden keruu-aika ja kerääjän tausta. Sen lisäksi, että Gottlund on pyrkinyt kirjoittamaan runot 1800-luvun alun savon murteella, hän itse on ollut alkujaan ruotsinkielinen. Ei siis ole varmaa, että hän olisi oppinut savoa sujuvasti, ja kuten aiemmin mainittiin, puutteellisen kirjakielen vuoksi runojen kirjoitusasu ei ole aina selkeä. Itse olen Juvalta lähtöisin ja siten puhun Mikkelin seudulle tyypillistä savon murretta. Siitä huolimatta yksittäisten sanojen ymmärtäminen on vaatinut mielikuvitusta ja ääneen lukemista. Esimerkiksi Paavo Pylkkäsen laulamassa runossa (SKVR VI2 4837) esiintyvä sana "mese" tarkoittaa metsää. Sana on helpommin hahmotettavissa sen asiayhteydestä; "Mese kultainen kuningas" tarkoittaa siis virkettä "Metsän kultainen kuningas". Lisäksi Gottlund on merkinnyt kaksi samaa, peräkkäistä konsonanttia yhdellä konsonantilla, jonka yli on vedetty vaakaviiva. Esimerkiksi sana "ham⁻asten" luetaan siis "hammasten".

Osa runoista ei myöskään ole runoja, vaan runomittaan lausuttuja loitsuja. Loitsu eroaa runosta siten, että sillä pyritään vaikuttamaan yliluonnollisina pidettyihin voimiin, ja loitsuja hyödynsivät lähinnä tietäjät. Loitsuilla voitiin selvittää uhkien ja ongelmien syitä, suojata karjaa ja ihmisiä sekä parantaa sairaita. (Sarmela 1994/2007: 282.) Varsinaiset runot olivat enemmänkin talonpoikien viihdykettä, joilla kerrottiin legendoja esimerkiksi Väinämöisestä, tai "Väinettärestä". Niillä voitiin myös kuvata omia tunnetiloja ja arkista ahertamista metsässä, pelloilla sekä karjan parissa. Runot eivät siis pyrkineet vaikuttamaan mihinkään, vaan kertoivat tarinaa olevista tai jo olleista asioista.

6.1. Metsästysrunot

Yksi toistuvista aiheista juvalaisissa runoissa on metsästys. Niissä kuvataan niin metsälle lähtemistä, saaliin saamista kuin ilman saalista jäämistäkin. Tutkittavissa runoissa käsitellään ansoilla metsästämisen lisäksi karhunkaatoa, johon liittyy monia rituaaleja ja uskomuksia. Metsästysrunoissa on paljon loitsuja, joilla on pyritty takaamaan oma metsäonni muun muassa viemällä onni toiselta sekä pyytämällä metsän jumalan suosiota metsälle mentäessä.

6.1.1. Jänistäminen ja linnustaminen

Jäniksen metsästystä kuvataan kahdessa aineistosta rajatussa runossa. Esimerkiksi metsämiehenä tunnettu Pentti Väisänen on runossaan (SKVR VI2 4838) kuvannut jänismetsälle lähtöä seuraavasti:

*Me vaan hihan hipsuttelen
Halla amuina varrhain,
Ettej em̄ et ekkejäisi,
Kouku leuat kokkoiaisi;
hiihin kohti korven ran̄ an,
Salon sinteven sisellen,
Kum̄ un kultaisen navallen,
Suxet kultaiset kuluvat,
Hopiaiset hoikenovat;
Kuin me hihin hilpiesti,
Tuli suihki suxen alla,
Sauvu sauvani nänästä.*

Runossa kirjaimellisesti kuvataan, kuinka runon toimija aikaisena pakkasaamuna lähtee hiihtäen metsälle. Alussa toimija hiihtää hiljaa, jotteivat "ämmät" heräisi, mutta metsässä vauhti on jo niin kova, että sukset ovat tulella ja sauvat savuavat. Hieman myöhemmin samassa runossa pyydetään metsäonnea itseään suuremmilta voimilta:

*Mesen ukko hallin parta,
Mesen kultainen kuningas,*

*Avajlle aittojaisi,
Sinun aitaishi avara,*

*Kuin ej juokse tietie myöten,
Osottele ohjajille
Tämäni poiani poloisen,
Miehen uron askelia.*

Metsästäjä pyytää siis metsän jumalaa antamaan tälle osan hänen "aittansa" pitimistä. Kaikki metsän olennot olivat metsää hallitsevan jumalan omia, joten häneltä piti pyytää lupa ennen eläimen kaatamista. Luvatta kaataminen suututtaisi jumalan, ja toisi huonoa metsäonnea jumalan lepyttämiseen asti. Väisäsen runossa metsästäjä pyytääkin metsän jumalaa ohjaamaan eläimen hänen luokseen; jos hän sattuisi siis kohtaamaan saaliin, olisi hänellä näennäinen lupa kaataa se.

Väisänen on laulanut Gottlundille myös toisen jäniksen pyyntiä kuvaavan runon (SKVR VI2 4958), jossa metsästetään aseensa sijaan ansalla. Edellisen runon tyyliin aluksi pyytävä pyytää saalista metsän antimista:

*Eine site pika lienekän,
Ellei aitois auki avane,
Laskene villjais vallolle.
Luoho lauho hyve mähte,
An̄a mullä vähä sualis,
Joka on osaxen ojettu,
Palaxen pantu.*

Tämän jälkeen metsästäjä kehottaa jänistä puremaan tiettyä varpua:

*Syöp puita, pure varpua,
Van älä varpuia valihtek.
Pure ensiste sen varpun,
Jonkan on lattva maha pantu,
Tyvi ilma rakettu,
Sine käskällä kullasta kaho,
Hopiasta holvatto,
Vaskeste valittu.*

*Tämä risu rikkoman,
Tämä oxan ottaman,
Tämä pun puotaman,
Jonga on lattva maha pantu,
Tyvi ilma rakettu.*

Kohta “--- sen varpun, / Jonkan on lattva maha pantu ---” viittaa pienriistalle tarkoitettuun ansaan, josta käytetään muun muassa nimitystä sätkypermi. Kyseisessä ansassa naru tai ohut köysi on sidottu pienen puun latvaan, joka alas taivutettuna on edelleen sidottuna kiinni virittimenä toimivaan varpuun. Saaliseläimen koskiessa varpua ansa on lauennut, jolloin puu on vapautuessaan nostanut saaliin siinä kiinni olevan narun varassa ilmaan. (Harjula ym. 2004.)

Teoksessaan *Suomalainen kansankulttuuri* Toivo Vuorela (1975/1998: 68) kirjoittaa vastaavasta ansasta, mutta mainitsee sen olleen tarkoitettu vain metsälinnuille. Jänistä varten on ollut käytössä omanlaisensa ansat, joista on yleisesti käytetty nimiä *jänislanka* ja *jäniksenpaula*. Hampusta tai pellavasta valmistettu ansalanka sidottiin sätkypermin tapaan nuoren puun latvaan ja taivutettiin jäniksen kulkureitille. Näin ollen metsälintujen ja jäniksien ansat ovat olleet käytännössä samoja ansoja. Jänislanka on voitu sitoa myös aidassa olevaan reikään (Kuva 8). Näin on voitu myös suojella kasvimaata jäniksiltä, jos tiedettiin niiden aitojen rei’istä tulevan syömään satoa. (Vuorela 1975/1998: 54, 55.)

Kuva 8. Piirros eläimen kulkureitille viritetystä ansasta Kiihtelysvaarassa. Kuva: Rudolf Koivu. 1908. Museovirasto, Historian kuvakokoelma.

Jäniksen ansaa kuvaavan runon lopusta on havaittavissa, kuinka uusi, katolinen aika on sekoittunut vanhoihin perinteisiin:

*Kumahuta kulmilläs,
Mähte Maria ämände.*

Edellisen runon "metsän ukko" on nyt vaihtunut metsän Maria -emännäksi, joka viittaa Neitsyt Mariaan. Runon yhteyteen Gottlund on myös kirjoittanut ohjeen "isemeite till muta pästä meite pahas", eli jäniksen jäätyä saaliiksi pitää lausua Isä meidän -rukous vanhassa muodossa olevaan lauseeseen "mutta päästä meidät pahasta" asti. Sen sijaan, että saaliista olisi kiitetty vanhoja suomalaisia jumalia, kiitetään Jeesuksen äitiä. Tämä piirre enteilee aiemmin mainittua 1800-luvun aikana tapahtunutta runonlaulannan katoamista ihmisten siirtyessä laulamaan arkkiveisuja ja hylätessä vanhat, pakanalliset tapansa.

Linnustamisesta ei rajatussa aineistossa ole kuin yksi, Paavo Kiiskisen laulama runo (SKVR VI2 5034). Runossa ei kuvata itse metsästystä, mutta siinä toistuu samoja piirteitä kuin aiemmissa runoissa. Aluksi pyydetään saalista itselle, "ettej mies käuessa väsyis, / hiki hihtein tulisi". Myös tässä runossa "Maria on meten ämente", eli pakanajumala on jälleen vaihtunut Neitsyt Mariaan. Runon viimeiset säkeet paljastavat kuitenkin mielenkiintoisen piirteen suomalaisten kansanuskosta.

*Tule minun pyyxein
Muihin pyyxin sivutek,
Muihen ansoin alatek,
Minun pyytö päivine:
Mielu mehte, kostu korpi!*

Linnun tulisi jäädä metsästäjän pyydykseen muiden pyydyksiä ja ansoja väistäen ja alittaen. Metsän mieltyessä runoa laulavaan metsästäjään sen tulisi siis ottaa metsästysonni muilta, jotta saalis osuisi vain tämän pyydykseen. Tämä kertoo suomalaisten käsityksestä onnen määrästä vakiona; jos esimerkiksi metsäonni sattuu omalle kohdalle, on se pois joltain toiselta. Lisäksi viimeiset säkeet paljastavat, että runon toimija on metsästännyt ansoin ja pyydyksin, eikä aseensa kanssa. Tätä puoltaa myös alkuosan "hiki hihtein tulisi", sillä lintuja metsästettiin

ansoin ja pyydyksin syksystä talveen. Erityisesti ansoilla on pyydystetty metsäkanoja, kuten teeriä ja metsoja. Talvella satanut lumi vaikutti ansojen sijoitteluun ja malliin. Esimerkiksi kuusten aluset ovat olleet suosittuja ansapaikkoja, sillä ansan sijainnin tuli olla vähäluminen, jotta puhdas maa tai sen kasvillisuus houkuttelisi saalislinnun paikalle. (Vuorela 1975/1998: 68.)

6.1.2. Karhun metsästys ja riitit

Vuorela mainitsee karhunmetsästyksen liittyvässä tekstissään (1975/1998: 37), että karhua metsästettäessä lämpiminä vuodenaikoina turvauduttiin yleensä väijyntään. Tähän lienee vaikuttanut ihmisten käsitys karhusta; sitä pidettiin vaarallisena petona, josta tuli käyttää "otson" kaltaisia kiertoilmauksia. Voimakas karhu sai helposti saaliikseen karjaa, joka on ennen laiduntanut metsälaitumella, ja siten kauempana ihmisten turvasta. Tilallisen löydettyä karhun tappaman lehmänsä tämä ei lähtenyt suoraan karhun perään tuliaseen kanssa. Tällöin olisi ollut todennäköistä, että myös tilalliselle olisi käynyt huonosti. Sen sijaan raadon lähelle on jääty väijymään ruokailemaan palaamaan karhua, jolloin se on ollut helpompi ampua turvallisen etäisyyden päästä (Kuva 9). (Vuorela 1975/1998: 37, 38.)

Kuva 9. Metsästäjä väijyy karhua puiden varaan rakennetulla lavalla. Kuva: Samuli Paulaharju. 1915. Museovirasto, Historian kuvakokoelma, Samuli Paulaharjun kokoelma.

Varta vasten karhumetsälle oli hyvä lähteä talvella, jolloin karhu viettää talviunia varvuilla eristämässään pesässä. Tällöin metsästys on tapahtunut alkutalvesta, jolloin karhun jäljet eivät ole vielä peittyneet lumen alle. Inarilaisten metsästäjien tiedetään 1800-luvun loppupuolella herättäneen esiin kaivetussa pesässä nukkuneen karhun seipäillä, ja lopulta tappaneen sen kirveellä. Muualla Suomessa tuliaseet ovat olleet yleisiä, joten karhun surmaamiseksi ei ole tarvinnut päästä aivan lähietäisyydelle. (Vuorela 1975/1998: 38, 39.) Tällaista metsästystä kuvaa Paavo Kiiskinen vuonna 1816 laulamassaan runossa (SKVR VI2 4884):

*Nyt on luihen luske,
Päihen paukeh,
Kova hampan kolina.
Kum̄ a läxin mies metälle,
Ohtoni ottamani,
Karrhua kuataman,
Käihälle kälvöllisällä,
Pyssylla luonolisella.
Eikö tähän pyssyt pysty,
Eikö luoti loukasta tie,
Eikö käjhe räike repesä.*

“Eikö käjhe räike repesä”, eli “eikö keihäs reikää repäise”, viittaa myös keihään käyttämiseen aseena vauhkoa karhua vastaan. Tätä ennen runossa esiintyy katkelma, joka voidaan tulkita karhun lamauttamiseen tarkoitetuksi loitsuksi.

*Lyöpä lukko luihen piäle,
Hajta ham̄ asten ete,
Leukoin leviemettä,
Hampoin hajovamatak;
Pane sulku suun ete,
Kapu kielen kantimen,
Pane lukko luihen piäle,
Haita ham̄ aisten eteen!*

Loitsu keskittyi sulkemaan petoeläimen suun. Runolla on siis metsäonnen lisäksi pyritty pitämään metsälle lähteneet miehet turvassa häirityn karhun hyökkäykseltä. “Kapu kielen kantimen” viittaa vuohipaimenten tapaan vieroittaa vohla emästään. Kyseinen “kapu”, tai “kapula”, on laitettu vohlan suuhun, ja kapulan päissä olleet narut sidottiin sen sarviin. (Vuorela 1975/1998: 205.) Kyseessä on siis eräänlaiset kuolaimet, joilla on estetty vohlaa menemästä emon nisälle.

Runossa ei mainita mitään metsästyksen jälkeisistä tapahtumista. Yksi tapa on ollut kuitenkin kaadon jälkeen osoittaa karhulle kunnioitusta kättelemällä sen kypälää. Vuorelan (1975/1998: 39) mukaan näin toimittiin “sovinnon merkiksi”, sillä metsästäjät eivät olleet liikkeellä pahoin aikein. (Vuorela 1975/1998: 39.) Tämän jälkeen ruho on käsitelty, ja karhun kunniaksi on järjestetty karhunpeijaiset. Juvalla on toimittu perinteiseen tapaan siten, että saalista on urhattu uhri- eli pitämyspuun juureen, jonka jälkeen karhun kallo on jätetty puuhun naulaamalla se kiinni puun runkoon (Kuva 10) (Teittinen & Ruuth 1957: 243).

Kuva 10. Koivuun ripustettu karhun kallo Vuoskujärvellä. Kuva: Samuli Paulaharju. 1914. Museovirasto, Historian kuvakokoelma, Samuli Paulaharjun kokoelma.

Peijaiset ovat voineet olla suuri juhla, jossa ennen kallon naulaamista on esitetty karhua kuvaavia näytelmiä ja laulettu siitä kertovia lauluja. Mainitaan myös, että pitämyspuuhun jätetty kallo on ollut eräänlainen reliikki, jonka rikkomista pidettiin rikollisena toimintana. Yleisesti peijaisia voidaan pitää hautajaisten kaltaisena siirtymisriittinä, jossa karhu siirtyy sen “alkuperäiseen kotiin”. (Vuorela 1975/1998: 40.) Peijaisten pitämättä jättämistä voidaan siis myös pitää tuomittavana karhua loukkaavana tekona, joka jättää kaadetun karhun ilman sen lopullista leposijaa.

6.1.3. Metsäonni

Peijaisilla ja muinakin aikoina suoritetuilla uhrimenoilla on pyritty joko kiittämään saadusta saaliista ja sadosta, tai sitten on pyydetty hyvää viljasatoa, karjavuotta tai onnea metsästykseseen. Uhrimenot on voitu toimittaa yleisillä niille pyhitetyillä paikoilla, kuten tiettyjen vesistöjen tai luonnonmudostumien luona. Aina uhraaminen ei ole toiminut tai se on saatettu myös jättää tekemättä, jolloin metsäonni on mennyt sivu suun. Tällaista turhautumista kuvaa Pentti Väisänen lyhyehkössä runossaan metsälle lähtemisestä (SKVR VI2 4835 a.):

*Lienökön pyteiä typerä,
Vanko lie antaia itara,
Kuin ei jouu juoxemassa
Minun pytö-päivineni.
Eikä sualis aikoiani.
Nosta pilvi luotehesta,
Toinen lännestä lähätä,
Etelästä än etele,
Saa mette taivahasta
Mesisille varpasille!
Katkase kulta lank[a]
Pyöreytä hopia lan[ka]
An a korpi koirias,
Vita villa hän ies.*

Ilman saalista jäänyt metsästäjä tuo esiin myös oman “typeryytensä”; ehkä metsä olisi suonut hänelle saaliin, mutta hän on epähuomiossa kulkenut huonoilla metsämailla, tai säikäyttänyt saaliseläimen tiehensä. Voi myös olla, että “itara antaja”

ei halua luovuttaa saalista juuri sinä päivänä, saati ollenkaan. Runon kaksi viimeistä säettä “An̄ a korpi koirias, / Vita villa hän̄ ies.” voi viitata siihen, että runon “pyytjä” on kettumetsällä. “Korpi koirias” viittaa suoraan koiraeläimeen, kun taas “Vita villa hän̄ ies” koiraeläimen hännän valkoiseen karvaan.

Metsästyksen epäonnistuminen ei aina ole johtunut metsästäjästä itsestään tai hänen tekemistään uhrimenoista. Jos aiemmissa runoissa metsästäjä on voinut pyytää saalista väistämään muiden ansat, on joku muu voinut yrittää viedä metsästäjän onnen vastaavin keinoin. Epäonnea on voitu langettaa erinäisin toimin, tai loitsimalla toisen aseet käyttökelvottomiksi. Paavo Kiiskinen on tuntenut loitsun (SKVR VI2 5057), jolla toisen ase on voitu pilata ennen metsälle lähtöä:

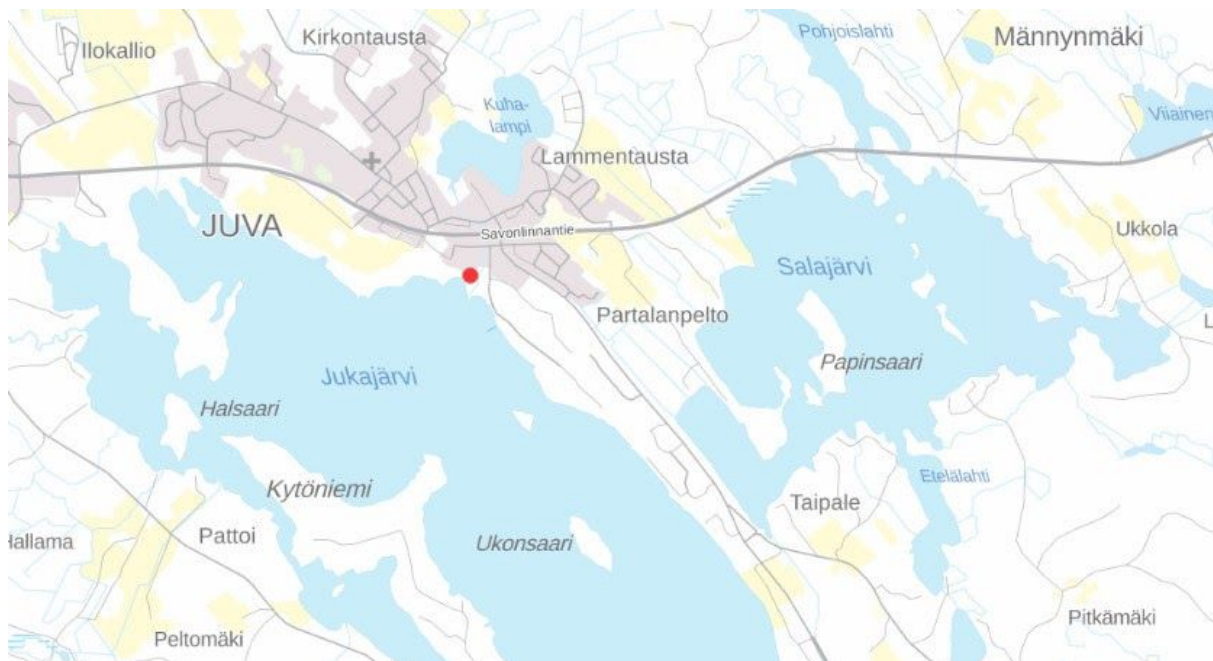
*Syö lunta luntin piäle,
Viä vätte venkin piäle,
Väsi en̄ en̄ enetkön kuin tuli kyen̄ ö.*

Runon yhteyteen on myös kirjoitettu ohje “Tappa tai pyssyn bipun piälä ja sano:”. Tain tappaminen on toiminut eräänlaisena pienenä uhrina, jolla loitsua on tehostettu. Asetta itseään ei ole pilattu, mutta sen ruuti ja sytytyslanka on pyritty kastelemaan käyttökelvottomaksi. Runon “luntti” viittaa varsinkin muskettiaseissa tunnettuun lunttulukkoon, joka on ollut käytössä 1400-luvulta aina 1800-luvulle asti. Lunttu tarkoittaa sytytyslankaa, joka liipaisinta vedettäessä sytytti sankkipannussa, eli “venkissä”, olleen ruudin. (Wills 2007: 70.) Jos jompi kumpi näistä kastui, asetta ei voinut laukaista.

6.2. Metsästäminen Juvalla

Luonto on ollut niin Juvalla kuin muuallakin Suomessa merkittävä osa ihmisten elämää. Metsä on antanut antimiaan niin ihmiselle kuin karjallekin, vaikka metsän pedot ovatkin aiheuttaneet ongelmia myös Juvalla. Metsästäystä on harjoitettu niin tienaamiseen, ruoan hankintaan kuin myös petoeläinten karkoittamiseen. Tai kuten Gottlundin tapauksessa, nuoren säätyläismiehen ajanvietteenä.

Metsästystä on Juvalla harjoitettu siellä missä riista tai petoeläimet ovat olleet. Edeltävissä kappaleissa mainittiin, että erityisesti Laurikankaalla karhut tuntuivat tuhoavan karjaa vuonna 1814. Myös Gottlund on päiväkirjansa mukaan metsästännyt Laurikankaalla, vaikka joutuikin usein jäämään ilman saalista. Edelleen hän mainitsee asettaneensa ansoja jäniksille Juvan kirkonkylän kupeessa sijaitsevan Kuhalammen pohjoispuolelle. (Lundin 2015: 144.) Siinä missä muun muassa Heikinheimo mainitsee teoksessaan *Kaarle Aksel Gottlund I* (1933) Gottlundin jääneen usein ilman saalista, eivät muutkaan juvalaiset tuona aikana varsinkaan petoeläimiä juuri saaneet kiinni. Esimerkiksi kesällä 1820 sudet olivat Juvalla ongelma, sillä ne liikkuivat suurissa laumoissa ja tulivat ihmisten pihoihin keskellä päivää. Mainitaan, että 300 juvalaista olisi ryhtynyt joidenkin mikkeliläisten avustamana susijahtiin. Kirkon kellotapulista haettiin susiverkot, ja ase- ja keihäin varustettuna lähdettiin metsälle. Kotiin palattiin kuitenkin ilman yhtäkään sutta. (Poppius 1957: 244, 245.) Ei liene ihme, että karjaa suojaaviin ja petoja karkottaviin loitsuihin ja riitteihin luotettiin vielä 1800-luvun alussa. Yksittäisiä menestyneitä metsästäjiä kuitenkin oli, kuten edellä mainittu karhuntutkija Mikko Torvelainen, sekä useasti Gottlundin kanssa kettumetsällä ollut Pentti Väisänen (Heikinheimo 1933: 165).

Kuva 11. Juvan nykyisen kirkonkylän ympärille sijoittuvat Jukajärvi, Salajärvi ja Kuhalampi. Laurikangas sijaitsee Kirkonkylältä noin 4,5 kilometriä pohjoiseen. Punainen piste Jukajärven rannassa merkitsee entisen Isopappilan sijaintia. Kuva: Museovirasto. 2020. Kulttuuriympäristön

palveluikkuna, karttapalvelu.

Myös Gottlund on yrittänyt saada sutta kiinni. Runonkeruunsa aikaan hän talvi-iltana oli Abraham Poppiuksen kanssa sitonut olkilyhteen rekensä perään, ottanut porsaan kyytiin ja lähtenyt Salajärven jäälle (Kuva 11). Jäällä kuljettiin edestakaisin, ja välillä Gottlund on huudattanut porsasta vääntämällä sitä korvasta. Elikon huuto houkuttelikin paikalle suden, joka hyökkäsi reen perässä olleen lyhteen kimppuun. Hevosen vauhkoonnuttua Gottlund kuitenkin ampui ohi, ja jälleen susi pääsi pakenemaan vahingoittumattomana. (Heikinheimo 1933: 165). Kaskiissa asuneen Hakulisen puolestaan tiedettiin metsästäneen susia hirttämällä. Suden laukaistua ansan sen kaulan ympäri kietoutunut köysi nosti sen ilmaan, jolloin susi kuristui kuoliaaksi. (Poppius 1957: 245).

Jukajärven eteläpuolella sijaitseva Kytöniemi (Kuva 12) mainitaan metsästyksen liittyen sekä Gottlundin päiväkirjassa että tämän ensimmäisen *Otava* -painoksen esipuheessa. Olihan Gottlund herkistynyt suomen kielen kauneuteen ollessaan Mikko Torvelaisen ja Pentti Väisäsen kanssa matkalla Kytöniemeen, jossa miehet metsästivät kettuja raudoilla (Gottlund 1831: 7). Maaliskuussa 1813 Gottlund kirjoittaa käyneensä metsästästämässä koiransa Jägerin kanssa sekä Kytöniemellä että sen eteläpuolella olevan Pattoin lähellä. Reissullaan hän on kohdannut jäniksen, jota hän kuvailee "valkoiseksi kuin lumi". (Lundin 2015: 217.) Gottlundin suosimia metsäpaikkoja tuntuu olevan kirkonkylän vesistöjen ympäristö, joihin on ollut helppo pääsy niiden keskellä sijainneesta Isopappilasta.

Kuva 12. Isopappilaan nähden Jukajärven vastarannalla sijaitsevat Kytöniemi ja Jänissaari. Kuva: Museovirasto. 2020. Kulttuuriympäristön palveluikkuna, karttapalvelu.

Abraham Poppiuksen tiedetään kasvattaneensa jäniksiä saarella. Tämän kyseisen saaren hän on näyttänyt myös Gottlundille tämän kerätessä runoja Juvalla. (Heikinheimo 1933: 156.) Saaren tarkkaa sijaintia ei tutkielman aineistossa mainita, kuten ei myöskään sitä, miten Poppius on jäniksiään kasvattanut. Kytöniemen ja nykyisen Kettulan Pattoin rannan välissä sijaitsee kuitenkin saari, joka on nimetty Jänissaareksi. Tämä saattaa hyvinkin olla Poppiuksen Gottlundille näyttämä saari.

6.3. Paimenrunot

Aikoinaan karja laidunsi päivisin metsässä etsien ruokaansa vapaasti, ja yöksi se koottiin navettaan tai läävään suojaan. Talvella puolestaan karja pidettiin lantalattiaisessa navetassa, ja eläimiä ruokittiin niille kesällä kerätyllä heinällä. Tilalliset hoitivat karjansa metsälaiduntamisen itse, mutta seudun ollessa runsaammin asutettua palkattiin paimen, joka kokosi kaikkien karjat päiväksi metsään. Illan tultua hän toi eläimet takaisin kotitiloilleen. Paimenen tehtävä oli pitää karja koossa ja suojella sitä petoeläimiltä. (Vuorela 1975/1998: 202; Poppius 1957: 115.)

Eväitään paimen kantoi tuohesta valmistetussa kontissa, ja juotava kulki leilissä. Asetta paimenilla ei tyypillisesti ollut mukana, mutta he kantoivat mukanaan paimensauvaa kulkunsa helpottamiseksi. Tärkeimpiä esineitä oli torvi, joka saattoi olla pukinsarvesta tai tuohesta tehty. Tuohesta valmistettua kutsuttiin esimerkiksi Länsi-Suomessa “tanotorveksi” ja Etelä-Karjalassa “luikoksi”. Soittimen avulla paimenet ilmoittivat lähdöstään ja saapumisestaan. Lisäksi harhaan joutuneet, torven ääneen nopeasti tottuneet eläimet löysivät paimensoiton perusteella takaisin laumaansa. Paimenet käyttivät torvea myös keskinäiseen kommunikointiin esimerkiksi kadonnutta karjaa etsiessä. (Kuva 13) (Vuorela 1975/1998: 205, 206.)

Luikkoa, tai “luikkua”, on käytetty myös eteläsavolaisessa paimenkulttuurissa. Tämä ilmenee runosta (SKVR VI1 382), jonka Pentti Väisänen on laulanut Gottlundille elokuussa 1818:

*Tein minä luikun lehmän luista,
Torven Torstikin jalasta.
Sika sittu sillan pääti,
Emä karju kaivon tietä,
Porsas portahin nenille.
Harvoin tessä hanhet lauloi,
Jouhtenet sinä ikene.
Lokit luuolle asuupi.
Sorsat saarten kainalossa.*

Runossa luikkua kuvataan luiseksi, vaikkakin aiemmin mainittuun tapaan luikku on valmistettu tuohesta kiertämällä. Mainitaan, että tuohitorvea olisi säilytetty öisin vedessä; näin tuohi turposi, mikä edesauttoi torvea säilymään pidempään. (Vuorela 1975/1998: 668.)

Kuva 13. Inkeriläinen paimenpoika soittaa tuohesta valmistettua paimentorvea. Taustalla lepäävää karjaa puun juurella istuvan paimenpojan kanssa. Kuva: A. O. Väisänen. 1914. Museovirasto, Suomalais-ugrilainen kuvakokoelma, Antellin kokoelmat.

Runossa karjaa kutsutaan kotiin, tai paimen luikkua soittamalla ja runoa laulamalla on ilmoittanut saapuvansa takaisin laitumelta. Tämä ilmenee etenkin runon neljästä viimeisestä säkeestä, jotka on tässä kirjoitettu auki kirjakielellä: “Täällä hanhet harvoin lauloi, joutsenet ei ikinä. Lokit asuvat luodolla, sorsat saarten kainalossa”. Jokaisella on siis oma sijansa, lokeilla luodot ja sorsilla saaret. Näin myös kotitalalle palaavat “emät karjuvat kaivon tietä”, ja porsaavat kirmaavat portaiden pielille.

6.3.1. Karjaonni

Aina kaikkea karjaa ei kuitenkaan saatu tuotua turvallisesti kotiin.

Metsälaiduntamisessa oli se riski, että karjaa vietiin petoeläinten maille. Ja kuten todettiin, paimenella ei ollut asetta laidunmailla kulkiessaan. Jos karjaa oli paimenen vastuulla usealta tilalta, jo pelkkä eläinten lukumäärä hankaloitti niiden turvassa pitämistä. Eniten karjaa uhkasivat sudet ja karhut, jotka vuonna 1814 veivät paljon juvalaisten karjaa. Teoksessa *Juvan historia* (1957) mainitaan, että tuolloin

esimerkiksi Pohjois-Juvalla sijaitsevalla Laurikankaalla nähtiin karhuparin vievän saaliikseen saamaansa nautaa suohon. (Teittinen & Ruuth 1957: 242, 243.)

Juvalla ongelmana olivat myös sudet, jotka liikkuivat suurissa laumoissa eivätkä väistäneet ihmisiä. Susien mainitaan liikkuneen päivällä ja tulleen talojen pihapiireihin. Pedot aiheuttivat suurta vahinkoa talouseläimissä ja veivät karjan lisäksi myös hevosia. Petojen hävittämiseksi järjestettiin metsästysretkiä suurellakin joukolla, osin varmasti palkaksi luvattu tapporaha mielessä. Metsästysreissut suurelta osin epäonnistuivat, eikä petoja juuri saatu kiinni. (Teittinen & Ruuth: 243.) Karjan suojelemiseksi oli erilaisia riittejä ja loitsuja. Esimerkiksi Paavo Pylkkänen on tiennyt runon (SKVR VI2 5436), jolla karjaa on suojattu karhua vastaan. Runon alussa laulaja kyseenalaistaa metsän haltijan kunniallisuuden, jos tämän ”rengit” eli metsän pedot eivät tottele tätä:

*Mesän hippa halliparta,
Mesän kultainen kuningas;
Mesän euko, tuonen nejto,
Ett site euko lienetkän,
Jos et pikoja pitäne.
Mesen hippa halliparta,
Ett site ukko lieneke,
Jos ett renkiä piä rehellisia,
Koiriais kotin vie,
Suata heite salvan taa.*

Alun uhittelu on eräänlaista käänteispsykologiaa: mikäs isäntä se tuo on, jos ei saa pidettyä renkejään kurissa? Laulaja vihjaa, että kurittomien renkien pitäjä ei ole ”ukko” ensinkään, vaan ennemminkin jää renkiensä heittopussiksi. Tällä pyritään ehkä jopa hieman loukkaamaan metsän haltijaa, jotta tämä närkästyneenä osoittaisi oman arvovaltansa ja ”saattaisi koiransa salvan taa”. Näin varmistetaan, että karja saisi kulkea laitumella ilman uhkaa karhuista. Karhuun puolestaan runossa viittaa sana ”koira”; tiedetään, että ainakin kolttasaamelaiset ovat pitäneet karhua jumalan koirana (Vuorela 1975/1998: 40). Runon seuraavassa katkelmassa pyydetään turvaa laiduntavalle karjalle:

*Mine lasken villjain vallolle,
Varpulin päivelte varsin valisen
Aukellen ahoillen,
Levellen lehoille,
Korville koville,
Syvimaale synkiällä.
An̄a kultana kulke,
Hopiana huolättua,
Jotta kultana kulko
Tätä kullasta kujasta,*

Karhujen pysyessä loitolla karja, eli valloilleen laskettu vilja, voi kulkea rauhassa aina aukeilta ahoilta koville korville ja synkille maille. Näin siis metsänhaltijan suomasta armosta karja on saanut kulkea "kultaista kujaa" suojassa myös muilta uhkatekijöiltä.

Hyvää karjavuotta toivottiin myös karjan lisääntymisen suhteen. Gottlund on vuonna 1816 tallentanut Paavo Pylkkäseltä tapoja, joiden yhteydessä lammasonnea pyytäviä runoja (SKVR VI2 5699) on lausuttu. Karjalaisen tavan mukaan isännän tuli aamulla viskoa keitettyjä papuja uunille ja lausua:

*Kipo, kapo lampaita
Muxis, maxis ta[!]kunata,
Levi, lavi lähmiä!*

Kekri-iltana emäntä puolestaan on mennyt läävään, jossa yksi seiväs oli asetettu pystyyn tilan keskelle. Tuon seipään päähän emäntä ripusti päähineensä ja polvistui seipään juurelle eräänlaiseen rukoukseen:

*Hyve roua, rouku sälke,
An̄a mulla mustan lähme,
Valkia vasikka,
Ki[r]java kelpois,
Musta mukin mänis!
Mut tuohon toisen talon
Yxi kyytö kytkyse,
Senki sarvet sonta soritta,
Hente pitkin permantota,*

Kyn̄et yles taivaisen!

Kekri on vastannut nykyistä pyhänmiesten juhlaa, jolloin muistetaan edesmenneitä ihmisiä. Kekrin aikaan vainajat on kutsuttu kylään, ja heille on tarjottu ruokaa.

Yleensä teurastettiin karitsa tai vuohi, ja lihoista valmistettu juhla-ateria syötiin perheen kesken kekriaamuna. Vuorela (1975/1998: 727) mainitsee, että kekriä oli "karjanhoitovuoden vaihde". (Vuorela 1975/1998: 727). Eräänlaisen uuden vuoden aaton iltana oli siis hyvä rukoilla hyvää karjavuotta, varsinkin, kun tarvittava uhraus oli suoritettu jo aamulla. Tässäkin runossa on havaittavissa suomalaisten käsitys onnen määrästä vakiona; siinä missä onnea pyytävän emännän taloon kelpaisi minkä värinen elikko tahansa, tulisi naapuritilallisen saada vain huonokuntoisia eläimiä.

6.3.2. Kateet

Kateellisella ihmisellä oli myös keinoja pilata toisen karjaonni. Siinä missä metsän haltijaa on voitu pyytää suojaamaan karjaa pedoilta, on petoeläimiä voitu loitsia hyökkäämään toisen karjaeläinten kimppuun. Esimerkiksi Paavo Kiiskinen on tiennyt kaksi runoa, joilla näin on voitu tehdä. Ensimmäinen runo (SKVR VI2 5417) on runomuotoinen loitsu, jolla karhu on nostatettu toisen karjaan. Tämän loitsun yhteyteen Gottlund on tallentanut myös riitin toimintaohjeet. Karhua nostattaneen henkilön tuli ottaa yhdeksän sen talon hiiltä, jonka karjaan hän halusi karhun hyökkäävän. Sitten tämän tuli tehdä "kihun pata", ja ottaa kohteena olleen karjan karvoja. Tämän jälkeen hiilet, "pata" ja karvat vietiin metsään petäjän juureen, ja karhun nostattajan tuli alastomana "repiä havuja, huutaa ja möyriä ja hyppiä puuhun". Näin herätettiin metsän "hiisi", jotta karhu lopulta hyökkäisi karjaan. Riitin yhteydessä lausuttiin seuraava runo:

*Ele kuin pite karhua syä.
Nouse karhu kangahasta,
Lähmä syöjä lietästä,
Hiekasta hevoisen syöjä,
Ropakosta rom̄a koura,
Viasta vihainen kissa,
Hako tiele poiki puoli,*

*Musta miehen hakkoma.
Liku lihas sylissä,
Käukös kyöre kainalossa!
Lyös Ukko onto puuta,
Kalahuta kongelota!*

Loitsussa kuvataan myös karhun syntyä. Loitsun mukaan karhu “nousee kankaasta”; lehmää syövä karhu lietteestä ja hevosta syövä karhu hiekasta. Käsityksiä karhun synnystä on useita, ja eräässä karhunnostatusloitsussa karhua kutsutaan sanoilla “Nouse kontio korvesta, hiisi helvetin tulesta, pitkähammas havukosta” (Sarmela 2007: 72).

Aiemmin mainitulle “kihun padalle” ei löytynyt suoria merkityksiä tässä työssä hyödynnettäväksi. Gottlundin muistiinpanosta voidaan päätellä, että “kihu” on jokin hiisiä vastaava. Hän on riitin kuvaukseen kirjoittanut, että kihun padan pitää tekemän, ja “pyhittä hejle lehmet (viholaisen)”. “Kihua” vastaavaa olentoa ei kuitenkaan löytynyt tämän tutkielman lähdeaineistosta. Sarmela (2007: 71) mainitsee, että nostatettu karhu on ollut ikään kuin riivattu, ja se on ollut ihmisen mielen hallitsema. Karhun nostattajan on myös pitänyt matkia karhua raatelemalla ja sotkemalla maata; tähän viittaa juvalaisen riitin havujen repiminen ja möyriminen. Oleellista on ollut karhun riivaaminen sen luontoa sotkemalla; karhun ja kohteena olevan karjan ruumiin nesteitä (kuten kuolaa), tai juvalaisen riitin mukaan karvoja, on sekoitettu keskenään. Tämän jälkeen ne on haudattu yhdessä esimerkiksi puisessa rasiassa. (Sarmela 2007: 21). “Kihun pata” voi siis viitata objektiin, jossa karhun ja lehmän eritteitä on haudattu petäjän juureen.

Toinen Paavo Kiiskisen tietämistä nostatusrunoista on loitsu, jolla susi on nostatettu toisen karjaan (SKVR VI2 5458). Tämän loitsun yhteyteen ei ole tallennettu toimintaohjeita, mutta oletettavasti sudenkin nostattamiseen on vaadittu tietty riitti, jonka yhteydessä on lausuttu:

*Laitan mine korvesta koirat,
Villa hänne viakosta,
Laitan mie suen suolta,
Mualta makkaran täkiä,
Ise tälmen tiete myöte.*

Tässäkin loitsussa susi nostatettaneen sen synnyinsijoilta. Petoeläimiltä ja niiden nostatusloitsuja vastaan on voitu suojautua erinäisin toimin ja loitsuin. Useimmiten suojauduttiin nimen omaan karhua vastaan, vaikkakin loitsut ja riitit toimivat myös muita petoeläimiä vastaan. Rautaa pidettiin oleellisena välineenä noituutta ja kateita vastaan taistellessa. Saatettiin esimerkiksi navetan kynnyksen alle haudata puukon kaltainen rautainen esine, joka suojaisi lehmän sen astuessa kynnyksen yli laitumelle. Sen sijaan, että torjuntariiteillä olisi pelkästään suojattu omaa karjaa, pyrittiin niillä yllyttämään nostatettu peto nostattajan omaan karjaan. Torjuntariitin suorittaja pyrki riitillään siis eräänlaiseen tasapeliin, mutta oli aina parempi, jos hyökkääjälle koitui riitistä enemmän haittaa kuin tämä oli alunperin aikonut aiheuttaa. (Sarmela 2007: 72, 73). Nämä elementit ilmenevät myös Paavo Kiiskisen lausumassa pitkässä runossa (SKVR VI1 3032), jota on käytetty loitsuna kateita ja noidiksi miellettyjä henkilöitä vastaan. Seuraavassa katkelmassa pyritään hyökkäävä osapuoli loitsia kärsimään samalla tavalla, kuin loitsun lausuja joutuu kärsimään:

*Kän minua noitunon,
Site nojat noitukon!
Ken minua välhohon,
Site vesi velhokon!
Ken minua koitelon,
Koitelkon kohtuan!
Ken minua kilpuḻn ḻon,
Site kirves kilpukon!
Ken minu raḻiḻskonon,
Site rauta raiskokon!*

Raudan merkitys kateita vastaan taistellessa puolestaan esiintyy myöhemmin runossa esiintyvässä katkelmassa:

*Teren rauan tempomatak.
Syöxen kivet nojan suhun,
Puajḻe ḻt lappe lattele,
Jos on nojat nojtumassa,
Velhot paljon väntimässä.
Sen nojat minusta suavat,*

*Kuin tuuli iljanesta,
Tere rauta kalliosta.
Piste piili permantohon,
Vara tam̄in tantereseen,
Ett ej pystyn nojan nuolet,
Nojan nuolet, velhoin veitet.
Eikö minussa mies[t]jä lienekä,
Jos ei pojasta on päätöstä,
Vian pälte vietevex,
Rauan ra[m̄]la kahtoiax.*

Mitään toimintarituaaleja Gottlund ei ole tallentanut loitsun yhteyteen. Riittejä on kuitenkin ollut moninaisia, ja osa niistä on ollut karhun hyökkäyksiä ennaltaehkäiseviä. Jos laidunmaiden läheltä on löytynyt karhun kápälänjalkia, ne on voitu kaivaa ylös maasta ja kääntää karjasta pois päin. Näin karhua on ikään kuin johdettu harhaan, kun se on jälkiä seuratessaan kulkenut väärään suuntaan. Rautaa puolestaan on voitu hyödyntää karhun ja karjan erottamisessa. Raudan “väen” nimittäin ajateltiin estävän karhua astumasta sillä merkityn rajan yli. Vahvempi vaikutus oli vainajilta otetussa raudassa; tällainen esine saattoi olla ruumisarkun kannesta irrotettu naula. Jo nostatetun pedonkin pystyi käännyttämään nostajaansa vastaan vaikuttamalla käänteisesti pedon riivattuun luontoon. Tällöin karhun jälkiä, esimerkiksi sen raatelemaa lihaa, käsitellään siinä paikassa, johon aiemmin mainittu “kihun pata” on haudattu. Näin karhun luonto on joko rauhoittunut, tai se on raivostunut entistä enemmän ja hyökännyt alkuperäisen nostattajan kimppuun. (Sarmela 2007: 72.)

6.4. Juvan karjatalous 1800-luvun alussa

Metsäinen ympäristö on ollut karjataloudenkin kannalta tärkeä. Myös Juvalla jokaisella kyläkunnalla on ollut oma paimen, joka aamusta iltaan on ollut laiduntamassa ihmisten karjaa metsässä. Oletettavaa on, että karjalla ei ollut varsinaisia laidunmetsiä, vaan ne etsivät ruokansa vapaasti. Paimenen tehtävänä oli kuitenkin varmistaa, että karja ei päässyt syömään viljeltäville peltoaloille, jotta ne eivät heikentäisi ennestäänkin huonoja satoja. (Poppius 1957: 115.) Muun muassa

Kiiskilässä, Turakkalassa sekä Ollikkalassa mainitaan olleen parhaimmat karjojen laidunmaat (Teittinen 1957: 237).

Metsässä laiduntaessa petoeläimet olivat jatkuva uhka, joka verotti muusta laumasta erilleen joutunutta karjaa. Tähän Juvan sijainti vesistöjen äärellä tarjosi luonnollisen ratkaisun, ja karjaa laidunnettiin myös saarissa. Susien kutsu-ulvonnan tiedetään myös pelottaneen paimenia, jolloin eläimet saatettiin tuoda kotiin ennenaikaisesti. Karjatalous ei tuolloin ollut vielä järin kehittyntä, mikä osin johtui viljelyksien heikosta sadosta. Talvella eläimet olivat niille kesän aikana varatun ravinnon varassa, ja tiedetään niiden olleen keväällä niin heikkoja etteivät itse jaksaneet siirtyä navetasta laitumelle. Vanhan juvalaisen sanonnan mukaan karja kuolisi ilman kesää. Navetat puolestaan olivat pieniä ja pimeitä puunavettoja, ensimmäinen kivinen navetta Juvalle rakennettiin vuonna 1835. (Teittinen 1957: 237–239, 245.) Myös uudet, kiviset navetat lienevät olleen lantalattiaisia, joissa eläinten lanta on yhdessä olkien kanssa lämmittänyt navetan sisätiloja talvella.

Matthias Gottlundin muutto Juvalle tiesi muutoksia myös karjatalouteen. Hän ehdotti soiden kuivaamista viljelymaiksi, jolloin ihmiset saisivat enemmän satoa ja heillä olisi näin myös varaa pitää isompaa karjaa. Kirkkoherra näytti tässä omaa esimerkkiä ja Isopappilan sadon määrä nousi seuraavina vuosina huomattavasti tämän perustettua suoviljelymaat Jukajärven eteläpuolelle. Vuonna 1805 todettiin myös karjan lukumäärän nousseen, mutta Suomen sota vuosikymmenen lopulla tiesi taantumista sekä viljelyksessä että karjataloudessa. Vuonna 1817 kirjattiin, että karjatalous voi jälleen paremmin eläinten määrän kasvettua pitäjässä. (Heikinheimo 1933: 166; Teittinen 1957: 235, 240.)

Hevonen on yleisesti ollut arvostetuin talouseläin, jolle varattiin ravinteikasta heinää talven varalle. Muu karja, esimerkiksi lehmät, joutuivat tyytymään olkiin. Katovuosina Juvalla ohjeistettiin hävittämään karjaa, jotta talvella riittäisi olkia jäljelle jääneille eläimillä. 1700-luvun lopulla ja 1800-luvun alussa Juvalla koettiin useita huonoja satovuosia, minkä vuoksi karjankaan määrää ei kyetty kasvattamaan. Lisäksi taudit, kuten karjarutto, aiheutti suurta tuhoa. Juvalta on tallennettu erilaisia loitsuja, joilla on pyritty sekä parantamaan karjaa että suojelemaan sitä sairauksilta. Tässä

tutkielmassa tutkituissa runoissa ei kuitenkaan ole analysoitu kyseisiä loitsuja.
(Teittinen 1957: 237, 239.)

Ainakin kartanoissa ihmisille varattu miespiha ja talouseläinten karjapiha ovat olleet selkeästi erotetut toisistaan (Åström 2011: 272). Osaltaan tällä jaolla on korostettu siisteyttä, ja korkeintaan arvokkaan hevosen talli on tuotu miespihalle ihmisten läheisyyteen. Rahvaan tiloilla jako ei välttämättä ollut niin selkeä, vaikkakin mies- ja karjapiha on usein erotettu toisistaan vähintään aidoilla. Navettoja saattoi olla eläinten lukumäärästä riippuen useita. 1800-luvun alkupuolella varakkaammilla tiloilla oli kesäaikaan kymmeniä lehmiä, kun taas rahvaalla oli viidestä kymmeneen lehmää. Määrä oli pienempi talvella syksyllä suoritettujen teurastusten ja talven niukkaruokaisuuden vuoksi. Lehmien lisäksi talouseläiminä mainitaan olleen lampaita, vuohia sekä sikoja, jotka olivat tuolloin pitkäkarvaisempaa rotua. Näin ollen ne usein saivat talvella etsiä ruokansa itse. (Teittinen 1957: 238, 240.)

7. HISTORIALLISTA JUVASTA NYKYISYYTEEN

Maisterintutkielman tarkoituksena oli tutkia Gottlundin ajan Juvan kulttuuriympäristön ilmenemistä hänen keräämissään juvalaisissa runoissa. Lisäksi tutkittiin runonlaulajia ja heidän taitamaansa runonlaulua. Kulttuuriympäristön määrittely oli työn kannalta oleellista, mutta se osoittautui myös tutkimuskysymyksen “Miten Juvan 1800-luvun alun kulttuuriympäristö näkyy Gottlundin keräämissä runoissa?” kannalta haastavaksi. Kulttuuriympäristö muodostuu ajan ja tapojen eri kerroksista. Lisäksi on todettu, että Juvalta kerätyt runot sisältävät tietoa myös ajalta ennen Gottlundia. Näin ollen runoista ilmenevät piirteet eivät koske pelkästään Gottlundin ajan historiallista kulttuuriympäristöä. Runojen kulttuuriympäristöjen ja historiallisen kulttuuriympäristön vertailu on mahdollista, mutta on ymmärrettävä, että ne koostuvat laajoista, eri aikoihin sijoittuvista kokonaisuuksista.

Tutkielmassa on käsitelty juvalaista ja eteläsavolaista runonlaulua, jota pidetään usein savo-karjalaisena kulttuuriperintönä. Eri lähteet kuitenkin korostavat eri alueita runonlaulun varsinaisena “kotipaikkana”. Esimerkiksi Savo ja sen piirteitä käsittelevästä teoksesta *Savo ja sen kansa* (2008) saa helposti kuvan, että runonlaulu on ollut savolaisten erityistaito. Runonlauluun suhtaudutaan siis lähteiden näkökulmien mukaisesti. On otettava huomioon, että runonlaulua on jossain muodossa harjoitettu kaikkialla Suomessa ja muistettava, että lähteet eivät välttämättä ole täysin puolueettomia. Tämän maisterintutkielman tavoitteena oli tuoda esille juvalaisen runonlaulun piirteitä tämä huomioon ottaen. Vaikka runonlaulua ei enää harjoiteta suuressa osassa maata, on sen säilymiseen ja elvyttämiseen kiinnitetty huomiota Kainuun ja Karjalan seudulla.

7.1. Runonlaulu ja -laulajat

Runonlaulu on ollut oleellinen osa sitä harjoittaneiden ihmisten elämää. Sitä ovat voineet harjoittaa kaikki, vaikkakin osaa laulajista arvostettiin yhteisössään heidän osaamiensa runojen määrän ja aiheiden vuoksi. Runonlaulu on ollut osa aikalaistensa identiteettiä, ja se on omalla tavallaan myös säilyttänyt sitä.

Sukupolvelta toiselle periytyneellä runonlaululla on voitu muistaa omaa paikkakuntaa koskevia asioita. Samaten Väinämöisen kaltaiset vanhat, legendoiksi muuttuneet henkilöt ja tapahtumat ovat runonlaulun avulla säilyneet ihmisten mielissä.

Runonlaulussa laulajat siis kuvaavat omaa aikaansa, ympäristöään ja siihen liittyviä tapoja. Nykyisille tutkijoille laulettu runot ovat siis eräänlaisia aikakapseleita, joilla päästään lähemmäs mennyttä aikaa ja sen ihmisiä. Runoja on voitu laulaa esimerkiksi yksin karjaa paimentaessa tai esittää kaksin vaikka illanistujaisissa. Tapana se on rikastuttanut ihmisten elämää, ja laulua kuuntelemaan tulleet ihmiset ovat keskittyneet sen kuunteluun. Sanan voimaan uskomisen on lisännyt kunnioitusta runoja kohtaan; esimerkiksi suuresta pedosta karhusta puhuttaessa on käytetty kiertoilmauksia, jotta sitä ei vahingossa häirittäisi tai kutsuttaisi paikalle (Vuorela 1975/1998: 37). Runot kertovat siis myös ihmisten uskomusmaailmasta.

Runonlaulu vähentyi merkittävästi 1800-luvun aikana osin kirkon vaikutuksesta, osin ajan kulttuuristen muutoksien vuoksi. Gottlundin aikana yhdelle paperille painetut uudemmat laulut, arkkiveisut, olivat nousevassa suosiossa. Uudemmat laulut kiinnostivat etenkin nuorisoa, joka Juvalla halusi arkkiveisuja vastineeksi Gottlundilta vanhoista runoista. Näin ollen luku- ja kirjoitustaidon vähennettyä ulkoa muistamisen tarvetta ja nuorten kiinnostuessa arkkiveisuista runonlaulu vähitellen unohtui ihmisten mielistä.

Runonlaulajat olivat tavallisia ihmisiä. Esimerkiksi Lemetissä asunut Pentti Väisänen on ollut talollinen metsästäjä, jonka tiedetään metsästäneen usein myös Gottlundin kanssa. Gottlundin runonkeruun aikaan hän oli noin 50-vuotias. Köppönä tunnettu Kaskiin Paavo Kiiskinen puolestaan oli arvostettu tietäjä, ja luovutti Gottlundille suuren määrän loitsuja. Käydessään laulamassa Gottlundille hän oli ehtinyt jo 57:n vuoden ikään. Hän toimi myös jääkärinä, ja jakoi elämänsä aviottomana Sophia Ruotsalaisen kanssa. Yhteisössään hän on ollut merkittävä tietäjä ja runonlaulaja, mikä näkyy myös siinä, että hänet mainitaan monissa historiakirjoissa.

Paavo Pylkkäsestä löytyi HisKi -tietokannan avulla vähiten tietoja. Tutkielmassa hyödynnetyssä aineistossa ei ole mainintaa hänen sisaruksistaan tai mahdollisesta omasta perheestään. Hänen asuinpaikastaan löytyi ristiriitaista tietoa.

Historiateosten mukaan hän on asunut Köpön naapurissa Pylkkälässä, mutta Gottlundin muistiinpanojen Pylkkälänniemi on merkitty vuoden 1777 Sprengtportenin kartastossa Tuhkalaan Tihmasjärven rannalle. Olettaen, että Kaskiin Pylkkälä on ollut Pylkkäsen kotipaikka, on Pylkkälänniemi todennäköisesti ollut hänen talonsa nimi. Historiateosten esitys Pylkkäsen kotiseudusta on todennäköisesti paikkansa pitävä, vaikkakin Pylkkälänniemi -nimisen paikan löytyminen on mielenkiintoinen, huomioimisen arvoinen seikka. Vuoden 1915 Suomen taloudellisessa kartassa Pylkkälänniemeä ei nimittäin enää näy, vaan sen paikalla on Niemelä -niminen talo (Maanmittaushallitus 1915). Tihmasjärven Pylkkälänniemeä ei siis todennäköisesti ole otettu huomioon tässä tutkielmassa hyödynnetyssä, 1900-luvun alun jälkeen kirjoitetussa historiakirjallisuudessa.

Väisästä, Kiiskistä ja Pylkkästä tutkittiin, jotta saataisiin lähempi kuva Gottlundille laulaneista runonlaulajista. Heistä löytyi kirkonkirjojen avulla kuitenkin oletettua vähemmän tietoa. Tähän vaikuttaa 1700-luvun lopulla tapahtuneet Isopappilan tulipalot, joiden tiedetään tuhonneen kirkonkirjoja. HisKi -tietokannassa mainitaan, että suurin osa silloisesta arkistosta tuhoutui tulipalossa 1718. Lisäksi arkistoa katosi vuonna 1789, ja vuoden 1795 tulipalossa tuhoutui ainakin vihkikirjoja. Mainitaan myös, että Isopappilan katto paloi 1800-luvun lopulla. (Suomen Sukututkimusseura ry 2010). Kaikkea arkistomateriaalia ei myöskään ole digitoitu.

Se, että Gottlundkin tunsu Kiiskisen tietäjänä ja pyrki tekemään tähän vaikutuksen omilla loitsuillaan sekä se, että Väisänen tunnetusti metsästi Gottlundin kanssa kertoo kuitenkin Gottlundin erikoisesta asemasta Juvan yhteisössä. Hän oli kirkkoherran poika, minkä kautta hän kuului säätyläisten joukkoon. Hän kuitenkin seurusteli luontevasti myös rahvaan kanssa, mikä on helpottanut hänen runonkeruutaan. Vaikka tutkielmassa tutkituista runonlaulajista ei siis löytynyt kovin yksityiskohtaista tietoa, kertovat he omalta osaltaan Gottlundin suhteesta juvalaisiin.

7.2. Runojen kulttuuriympäristö 1800-luvun historiallisella Juvalla

Tutkielman runoanalyysin tarkoituksena oli etsiä Väisäsen, Kiiskisen ja Pylkkäsen runoista Juvan historiallista kulttuuriympäristöä kuvaavia piirteitä. Analyysissa hyödynnettiin lähilukua ja visuaalista analyysia sekä tutkielman alussa esiteltyä kirjallista aineistoa. Etenkin lähiluku oli runojen ymmärtämisen kannalta hyödyllinen metodi. Kun jokaisen lukukerran välissä perehtyi kansankulttuuria käsitteleviin teoksiin, seuraavalla lukukerralla runoista avautui aivan uusia merkityksiä. Historiateosten ja erityisesti visuaalisen analyysin avulla näistä kuvauksista voidaan päätellä, minkälaisessa ympäristössä runojen toimija on liikkunut.

Tutkielmassa analysoiduissa runoissa ei kuvata Juvan historiallista kulttuuriympäristöä suoraan. Niissä ei esimerkiksi mainita paikannimiä. Runojen kulttuuriympäristön voi siis osin lähilukua, osin visuaalista analyysia hyödyntämällä nähdä niissä kuvattavien kulttuuriperinteiden avulla. Tapojen ja perinteiden lisäksi ne käsittelevät ihmisen vuorovaikutusta luonnon, sen voimien ja jumalien kanssa. Ihmisen käytännön tarve metsästää yhdistyy hänen uskomusmaailmaansa; esimerkiksi jänismetsälle lähtiessä saalista tuli pyytää itseään suuremmilta voimilta. Niin saaliin saaminen kuin ilman saalista jääminenkin johtui jumalhahmojen suosiosta tai epäsuosiosta. Rajatussa aineistossa saaliseläimiksi mainitaan jäniksen ja metsälintujen lisäksi susi ja karhu. Runoissa niitä on metsästetty ansoin, ja erityisesti karhuja metsästettäessä on turvauduttu metsästämistä helpottavaan lamautusloitsuun.

Karjataloutta käsittelevissä runoissa viitataan paimentorvea soittaviin paimeniin, jotka laidunsivat muiden kyläläisten karjaa vapaasti metsissä. Tutkituissa runoissa talouseläimistä mainitaan suoraan lammas, lehmä ja sika. Myös karjaa koskevissa runoissa uskomusmaailma näkyy vahvasti. Karjan tärkeydestä kertovat loitsut, joilla on pyritty suojaamaan metsässä laiduntavaa karjaa ja tuomaan parempi karjaonne omalle tilalle. Loitsuilla pyrittiin myös tuhoamaan toisen karjaa esimerkiksi nostattamalla petoeläin sen kimppuun.

Runojen kulttuuriympäristö on siis pääteltävissä kulttuuriperinteiden avulla. Nämä päätelmät voidaan puolestaan vahvistaa historiallisten teosten avulla. Siinä missä runoissa lauletaan metsälle lähtemisestä ja ansoilla metsästämisestä, historiakirjoilla voidaan täsmentää sitä, missä on metsästetty. Gottlundin aikaan Juvan kirkonkylä on suurelta osin muodostunut torpparitiloista viljelysmaineen, ja metsämaat ja kalavedet ovat olleet asutuksen välittömässä läheisyydessä. Kuten aiemminkin mainittiin, juvalaiset ovat metsästäneet siellä missä saalis on ollut, mutta erityisesti mainitaan Laurikangas ja Salajärvi. Gottlund puolestaan tuntuu tutkielman aineiston perusteella suosineen Jukajärven ympäristöä, kuten Kytöniemeä ja Pattoin seutua.

Samoissa ympäristöissä on myös laidunnettu karjaa. Kuten metsästysrunoissa, myöskään karjataloudesta kertovissa runoissa ei suoraan kuvata karjatalouden kulttuuriympäristöjä. Ymmärrettävästi karjatalouden historialliseen kulttuuriympäristöön kuuluvat maatilat ja niiden navetat sekä alueet, joilla karjaa on paimennettu. Runoissa kuvataan karjan laiduntamista metsässä, mikä näkyy esimerkiksi karjaonnan pyytämisessä metsän "kultaiselta kuninkaalta" (katso s. 55). Juvalla karjaa on laidunnettu myös saarissa, mikä ilmenee historiakirjallisuudesta (Teittinen 1957: 238).

Runoja analysoidessa havaittiin, että ilman tutkittavaan aikaan ja paikkaan tutustumista muun muassa historiateoksilla runojen kuvaaman historiallisen kulttuuriympäristön hahmottaminen jää hyvin pintapuoliseksi. Historiallinen kulttuuriympäristö ilmenee tutkielman runoissa siihen kuuluvien tapojen kautta, tämän tutkielman runojen tapauksessa metsästyksen ja karjatalouteen liittyvien piirteiden kautta. Runoista ilmenee myös riittejä ja uskomuksia, jotka voidaan vahvistaa historiallisten ja kansatieteellisten tutkimusten avulla. Historiallista kulttuuriympäristöä kuvaavia piirteitä löytyy siis Gottlundin keräämistä runoista hyvin, vaikkei ehkä niin selkeästi kuin tutkielman alussa oletettiin. Juvan vanha uskomusmaailma on runoissa helpommin havaittavissa kuin ympäristöt, joissa runojen toimijat ovat liikkuneet.

7.3. Historian jäljet Juvalla

Noin kaksisataa vuotta myöhemmin Juvan kirkonkylän rakennuskanta on muuttunut merkittävästi. Gottlundien aikainen puinen Isopappila on purettu, ja maalaiskunnan keskusta on muuttunut harvakseltaan rakennetuista torpista rivi- ja kerrostaloiksi sekä liiketiloiksi. Äkkiseltään voisi kuvitella, ettei Gottlundin ajan Juvasta ole Gottlundin tuvan lisäksi jäljellä muita jälkiä. Lahdenvesi-Korhonen (2009: 8) kuitenkin kirjoittaa hyvin, että ”aineeton kulttuuriperintö säilyy paikannimissä”. Tässä muodossa historian merkkejä on säilynyt myös Juvalla.

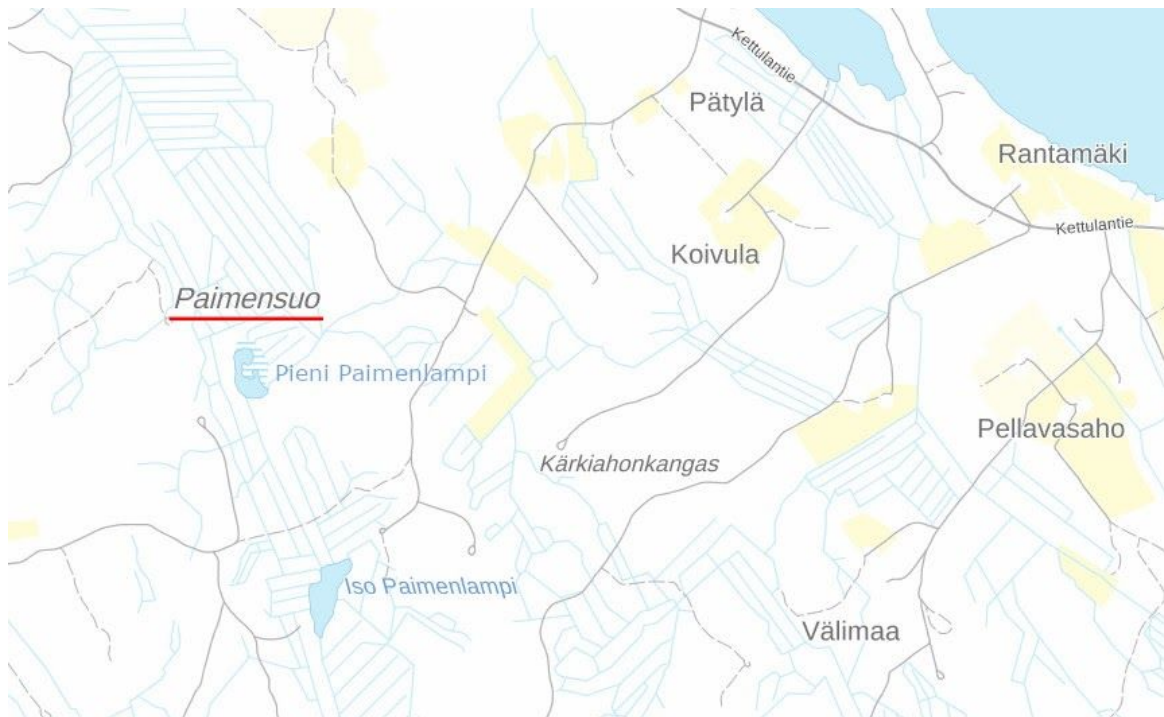
Esimerkiksi vanhan Isopappilan puutarhassa sijaitsevalle Gottlundin tuvalle vievä tie muuttuu nykyisen uimarannan kohdalla Lukkarintiestä Runonlaulajantieksi (Kuva 14), joka kulkee Jukajärven rantaa pitkin aikanaan Pappilan Ylämäkenä tunnetulle Ylämäelle.

Kuva 14. Gottlundin tuvan sijainti suhteessa Lukkarintiehen ja Runonlaulajantiehen. Kuva: Museovirasto. 2020. Kulttuuriympäristön palveluikkuna, karttapalvelu.

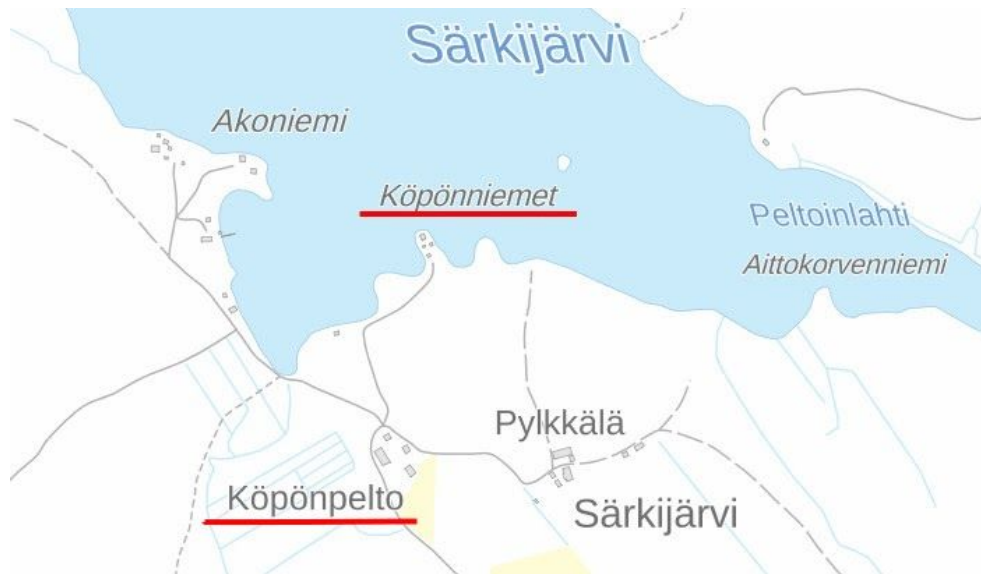
Myös Matthias Gottlundia edeltänyttä pappisdynastiaa on muistettu; nykyisin käytössä olevalle hautausmaalle johtaa kylänraittina toimivasta Juvantiestä erkaneva Poppiuksentie. Juvan kirkon pohjoispuolella taas näkyy merkkejä entisestä viljelykulttuurista; asuinalueella kulkevat muun muassa Peltotie, Niittytie, Kesantotie

ja Elotie. Omana osana paimenkulttuurista kertoo nykyisinkin Jukajärven eteläpuolella Kettulassa sijaitseva Paimensuo (Kuva 15).

Kuva 15. Kettulassa sijaitseva Paimensuo (alleviivattu punaisella) sekä Pieni ja Iso Paimenlampi. Kartan oikeassa ylä laidassa oleva vesistö on Jukajärveä. Kuva: Museovirasto. 2020. Kulttuuriympäristön palveluikkuna, karttapalvelu.

Merkittävien henkilöiden nimet näkyvät Juvalla esimerkiksi muistomerkeissä. Vanhalla hautausmaalla on vanhan, vuonna 1869 puretun puukirkon paikalla Poppiusten muistomerkki, johon on kirjoitettu 1700-luvulla Juvan seurakuntaa hoitaneiden Poppiusten synnyin- ja kuolinajat. Nykyisen kirkon pihapiirissä taas on Carl Axel Gottlundin muistomerkki, jossa häntä kutsutaan Ruotsiin Savosta muuttaneiden “metsäsuomalaisen apostoliksi”. Gottlundin tuvan eteen on pystytetty muistomerkki, jolla muistetaan sekä Gottlundia että juvalaisia runonlaulajia. Myös suurena tietäjänä tunnettu Paavo “Köppö” Kiiskinen elää edelleen oman kotiseutunsa paikannimistössä. Kiiskilänniemestä pohjoiseen sijaitsevan Särkijärven eteläisellä rannalla on kaksi niemeä, jotka on nimetty Köpönniemiksi. Niemien ja Särkijärven eteläpuolella on myös Köpönpelto -niminen paikka (Kuva 16).

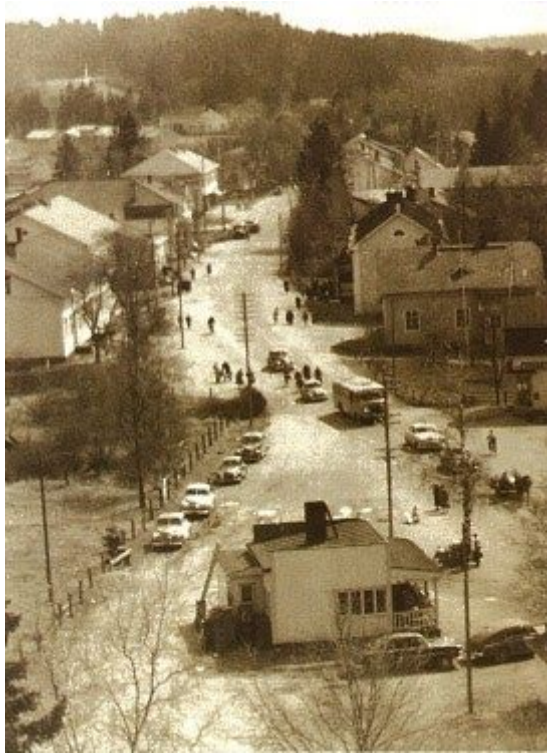

Kuva 16. Särkijärven rannalla sijaitsevat Köpönniemet ja Köpönpelto. Kuva: Museovirasto. 2020. Kulttuuriympäristön palveluikkuna, karttapalvelu.

Gottlund vaikuttaa nykyäänkin Juvan kulttuurielämään. Vuonna 2020 järjestetään Gottlundin runokilpailu kuudennetta kertaa peräkkäin. Järjestäjinä toimivat Toenperän kirjaston Juvan toimipiste sekä Juvan kulttuuripalvelut. Kilpailussa ihmiset saavat lähettää omia vuosittain vaihtuvan aiheen mukaisia runojaan tuomariston arvioitavaksi. Aiheena on ollut muun muassa erotiikka. (Juvan kunta 2020.) Voittaja julkistetaan kesällä niin sanotun Gottlund-viikon aikana, jolloin myös Gottlundin tupa on avoin pääsy. Kuvanveistäjä Kari Kärkkäinen on myös ollut jakamassa runokilpailun palkintoja Carl Axel Gottlundiksi pukeutuneena (Juvan kulttuurisivut 2020). Juvan kulttuurisesti ja maisemallisesti arvokkaina kohteina pidettyjä paikkoja puolestaan kiertää reitti, joka on nimetty Gottlundin kierrokseksi. Kierrokseen kuuluu Gottlundin tuvan lisäksi muun muassa vanha hautausmaa ja Abraham Poppiuksen kotipaikka Partalan kartano, jossa nykyään toimii Juvan museo. (Visit Mikkeli 2020.)

Uuden kivipappilan valmistuttua 1935 Gottlundien aikana rakennettu pappila jäi tyhjilleen (Etelä-Savon kulttuuriperintötietokanta 2020). Se myytiin huutokaupassa talvella 1935. Päärakennus myytiin kahdessa osassa: eteläinen pääty löysi uuden sijaintinsa Vehmaasta, jonne se myytiin yksityiselle henkilölle. Pohjoisesta päädyistä taas tuli osa Lotta-Svärd -järjestön ja Juvan suojeluskunnan niin sanottua Lotta-pirttiä (Kuva 17). Kyseinen pirtti ei ollut pitkäikäinen, ja se purettiin jo

1960-luvulla. Tuvan entisellä tontilla sijaitsevat nykyisin kunnan paloasema ja kirjasto. Huutokaupassa myytiin ilmeisesti myös muita pappilan rakennuksia. Kauppojen ehtoihin kuului pappilan alueen puuston säilyttäminen. (Teittinen 2004: 71, 72.)

Kuva 17. Lottapirtti kuvassa keskellä alhaalla. Kuva vuodelta 1955. Kuva: Teoksessa Koponen, R. et. al. 2001. Juvan synty: kuvia ja mielikuvia vuosimiljardien mitalla. (s. 82). Juva: Juvan kamerakerho 2001.

Gottlundien Isopappilasta ei ole säilynyt Gottlundin tupana tunnetun rakennuksen lisäksi muuta. Pappilan entisellä ranta-alueella on nykyään uimaranta, ja nykyisin pappilan puistona tunnetun alueen ohitse kulkee pururata. Gottlundin tupa on suojeltu asemakaavalla historiallisten, maisemallisten ja rakennushistoriallisten arvojensa vuoksi (Etelä-Savon kulttuuriperintötietokanta 2020). Museoviraston Kulttuuriympäristön palveluikkuna -sivuston karttasovellukseen on merkitty, että Isopappilan puistoalueen ohitse virtaavan Pappilanjoen molemmin puolin kulkeva metsäalue on nykyisin luonnonsuojelualuetta (Museovirasto 2020).

8. LOPUKSI

Tämän maisterintutkielman tavoitteena oli tarkastella Juvan 1800-luvun alun historiallisesta kulttuuriympäristöstä ilmeneviä piirteitä Carl Axel Gottlundin Juvalta keräämistä runoista. Lisäksi tutkittiin runonlaulua sekä juvalaisia runonlaulajia. Tutkielmassa on hyödynnetty historiallisen kirjallisuuden lisäksi arkistoaineistoa ja SKVR:n tietokantaan tallennettuja Gottlundin Juvalta keräämiä runoja. Aineiston keruun yhteydessä huomattiin, että runonlaulua- ja laulajia käsittelevä tutkimuskysymys oli muodoltaan liian laaja. Tutkimuskysymyksen olisi kannattanut koskea tarkemmin Savon seutua. Tutkielma itsessään keskittyi Savossa harjoitettuun runonlauluun painottuen Juvaan, mutta selkeämpi tutkimuskysymys olisi helpottanut tutkielman alkua etenkin tutkielmassa hyödynnetyn aineiston osalta. Tutkielmassa käytetty kirjallinen aineisto koettiin hyödylliseksi, mutta tarkempi tutkimuskysymys olisi todennäköisesti auttanut löytämään enemmän aihetta vastaavaa aineistoa.

Kuten edellisessä kappaleessa todettiin, kirkonkirjojen avulla tutkittavista runonlaulajista ei löytynyt niin paljon tietoa kuin tutkielman alussa odotettiin. Tähän vaikuttavat aiemmin esitellyt, Juvan Isopappilan kirkonarkistoa tuhonneet tapahtumat. Vaikka tutkielmassa hyödynnetyt verkosta löytyvät arkistomateriaalit ovat olleet hyödyllisiä niin sisältönsä kuin helpon saavutettavuutensa vuoksi, on otettava huomioon, että ne eivät sisällä kaikkea tässä tutkielmassa tutkittuja aiheita käsitteleviä arkistomateriaaleja. Kaikkea aineistoa ei ole eikä välttämättä koskaan tullakaan digitoimaan, minkä vuoksi fyysisen arkiston hyödyntäminen olisi tuonut kattavampaa tietoa tutkielmassa hyödynnettäväksi. Runonlaulajista olisi todennäköisesti löytynyt kirkonkirjoista enemmän tietoa, jos niiden tutkimiseen olisi käytetty enemmän aikaa, ja jos työn paino olisi liittynyt heihin enemmän.

Tutkielmassa vahvistui, miten kiinteä osa kulttuuriperintö on kulttuuriympäristöä. Tutkitut runot ovat aikaisten kuvaus heidän uskomuksistaan ja tavoistaan, joiden avulla voidaan ymmärtää sitä historiallista kulttuuriympäristöä, jossa he ovat eläneet. Yli 300:sta SKVR:n tietokannasta löytyvästä runosta on tässä tutkielmassa analysoitu vain 14:ää. Näin ollen monia runoista ilmeneviä Juvan Gottlundin ajan

historiallista kulttuuriympäristöä kuvaavia piirteitä on väistämättä jäänyt runoanalyysissä tehdyn rajauksen ulkopuolelle. Runoja tulisi tutkia laajemmin ja useammasta eri aihealueesta, jotta tutkimustulokset olisivat runoanalyysin osalta luotettavia. Tutkielmasta saa kuitenkin käsityksen siitä, mitä kaikkea runoista voidaan selvittää ja millä menetelmillä.

Työn tavoite oli koota juvalaista runonlaulua ja -laulajia sekä juvalaisia runoja koskevaa tietoa yhdeksi kokonaisuudeksi. Tavoitteessa onnistuttiin osittain. Työssä on esitelty nimenomaan Juvaa ja Etelä-Savoja koskevaa historiallista tietoa runonlaulannasta ja -laulajista ja perehdytty Juvalta kerättyihin runoihin.

Tutkielmassa on kuitenkin käsitelty runojen, runonlaulannan, runonlaulajien sekä Carl Axel Gottlundin lisäksi historiallista Juvaa. Jos tutkielman aihetta olisi tiivistetty kattamaan esimerkiksi pelkästään runonlaulu, olisi tutkimuskysymyksiin voitu vastata perusteellisemmin ja syvällisemmin. Vaikka kaikki tutkielman aiheet tukevat toisiaan olisi kapeampi aihepiiri todennäköisesti voinut tarjota enemmän tietoa myös lukijalle.

Tällaista laajaa laadullista historiatutkimusta on kuitenkin ollut antoisaa tehdä.

Perehtyminen oman kotipaikkakuntani historiaan ja menneeseen kulttuuriympäristöön ja -perintöön on vahvistanut omaa identiteettiäni. Näin ollen olen saanut tyydytettyä kappaleessa 3.3. *Menetelmät* -kappaleessa esittämäni tarpeen ymmärtää omaa kotiseutuani, ainakin osittain. Jo tutkimusvaiheessa huomasin suhtautuvani Juvan kirkonkylään eri tavalla, ja tunnen syvempää yhteyttä omaan kotipaikkaani. Tämä auttaa myös ymmärtämään Juvan nykytilaa eri näkökulmasta. Tutkielma toi myös surua menetetyistä asioista, kuten vanhasta Isopappilasta ja unohdetusta runonlaulusta. Esimerkiksi Gottlundien aikainen Isopappila olisi rikastuttanut Juvan rakennettua kulttuuriympäristöä, jos se olisi säilynyt meidän päiviimme asti. Gottlundin jäljet näkyvät Juvalla kuitenkin hyvin niin paikannimistön kuin kulttuurisen toiminnankin kautta. Gottlundin runokilpailun kaltaiset tapahtumat muistuttavat ihmisiä siitä kulttuuriperinnöstä, jota myös Juvalla on harjoitettu vielä 1800-luvulla.

LÄHTEET

Arkistolähteet:

Kansallisarkisto. 2019a. Kuolleiden ja haudattujen luettelot 1769-1779 (I F:3). Juvan seurakunnan arkisto.

Kansallisarkisto. 2019b. Kuolleiden ja haudattujen luettelot 1802-1837 (I F:4). Juvan seurakunnan arkisto.

Kansallisarkisto. 2019c. Kuolleiden ja haudattujen luettelot 1838-1874 (I F:5). Juvan seurakunnan arkisto.

Kansallisarkisto. 2019d. Läänintili- ja henkikirja 1809-1809 (9093). Kymenkartanon läänin tilejä.

Kansallisarkisto. 2019e. Lastenkirjat I 1760-1805 (I Ab:2). Juvan seurakunnan arkisto.

Kansallisarkisto. 2019f. Pää- ja rippikirjat 1791-1802 (I Aa:7). Juvan seurakunnan arkisto.

Kansallisarkisto. 2019g. Pää- ja rippikirjat II 1803-1805 (I Aa:9). Juvan seurakunnan arkisto.

SSHY. 2019a. Juva syntyneet, 1742-1761. TK1225 I C:2. Saatavilla:
<http://www.sukuhistoria.fi/sshy/sivut/HisKi-digiarkisto.php?bid=15027&pnum=71>
[Viitattu 28.3.2019]

SSHY. 2019b. Juva syntyneet, 1742-1761. TK1226 C:2. Saatavilla:
<http://www.sukuhistoria.fi/sshy/sivut/HisKi-digiarkisto.php?bid=15027> [Viitattu 28.3.2019]

SSHY. 2019c. Juva syntyneet, 1762-1792. MKO15-26 I C:3. Saatavilla:
<http://www.sukuhistoria.fi/sshy/sivut/HisKi-digiarkisto.php?bid=27154> [Viitattu 5.4.2019]

SSHY. 2019d. Juva syntyneet, 1793-1813. MKO27-36 I C:4. Saatavilla:
<http://www.sukuhistoria.fi/sshy/sivut/HisKi-digiarkisto.php?bid=27155&pnum=51>
[Viitattu 5.4.2019]

SSHY. 2019e. Juva vihityt 1793-1835. MKO1-5 I Eb:1. Saatavilla:
<http://www.sukuhistoria.fi/sshy/sivut/HisKi-digiarkisto.php?bid=27163&pnum=90>
[Viitattu 4.4.2019]

SSHY. 2020. Juva syntyneet, 1813-1829. MKO37-44 I C:5. Saatavilla:
<http://www.sukuhistoria.fi/sshy/sivut/HisKi-digiarkisto.php?bid=27156&pnum=35>
[Viitattu 5.1.2020]

Suomen Kansan Vanhat Runot:

SKVR VI1 382 (Gottlund, C. A. n. 172. -12/8 1818). Saatavilla:
<https://skvr.fi/poem/skvr06103820> [Viitattu 14.11.2019]

SKVR VI1 3032 (Gottlund, C. A. n. 396. -12/2 1816). Saatavilla:
<https://skvr.fi/poem/skvr06130320> [Viitattu 18.11.2019]

SKVR VI1 3288 (Gottlund, C. A. n. 391. - 12/2 1816). Saatavilla:
<https://skvr.fi/poem/skvr06132880> [Viitattu 20.11.2019]

SKVR VI1 3379 (Gottlund, C. A. n. 373. -9/10 1815). Saatavilla:
<https://skvr.fi/poem/skvr06133790> [Viitattu 22.11.2019]

SKVR VI2 4835 a (Gottlund, C. A. n. 376. --9/10 1815). Saatavilla:
<https://skvr.fi/poem/skvr06148351> [Viitattu 7.11.2019]

SKVR VI2 4837 (Gottlund, C. A. n. 441. --15/4 1816). Saatavilla:
<https://skvr.fi/poem/skvr06148370> [Viitattu 25.10.2019]

SKVR VI2 4838 (Gottlund, C. A. n. 464. --9/10 1815). Saatavilla:
<https://skvr.fi/poem/skvr06148380> [Viitattu 25.10.2019]

SKVR VI2 4884 (Gottlund, C. A. n. 401. --12/2 1816). Saatavilla:
<https://skvr.fi/poem/skvr06148840> [Viitattu 7.11.2019]

SKVR VI2 4958 (Gottlund, C. A. n. 374. --9/10 1815). Saatavilla:
<https://skvr.fi/poem/skvr06149580> [Viitattu 5.11.2019]

SKVR VI2 5034 (Gottlund, C. A. n. 402. --12/2 1816). Saatavilla:
<https://skvr.fi/poem/skvr06150340> [Viitattu 6.11.2019]

SKVR VI2 5057 (Gottlund, C. A. n. 820. 19. -- 14/2 1816). Saatavilla:
<https://skvr.fi/poem/skvr06150570> [Viitattu 7.11.2019]

SKVR VI2 5417 (Gottlund, C. A. n. 398. -- 12/2 1816). Saatavilla:
<https://skvr.fi/poem/skvr06154170> [Viitattu 16.11.2019]

SKVR VI2 5436 (Gottlund, C. A. n. 451. --15/4 1816). Saatavilla:
<https://skvr.fi/poem/skvr06154360> [Viitattu 14.11.2019]

SKVR VI2 5458 (Gottlund, C. A. n. 399. --12/2 1816). Saatavilla:
<https://skvr.fi/poem/skvr06154580> [Viitattu 18.11.2019]

SKVR VI2 5699 (Gottlund, C. A. n. 817. --15/4 1816). Saatavilla
<https://skvr.fi/poem/skvr06156990> [Viitattu 15.11.2019]

SKVR XIV 2845 (Sjögren, A. J. ? 28/9 1814). Saatavilla:
<https://skvr.fi/poem/skvr14128450> [Viitattu 16.1.2019]

Muut lähteet:

Etelä-Savon kulttuuriperintötietokanta. 2020. Juva. Isopappila ja Gottlundin tupa. Saatavilla: http://www.esku.fi/asp/kohde_det.aspx?KOHDE_ID=20400 [Viitattu 1.1.2020]

Geni. 2019a. Bengt Väisänen's Tree. Saatavilla:
<https://www.geni.com/family-tree/index/6000000051046505885> [Viitattu 1.4.2019]

Geni. 2019b. Maria Pöyhön's Tree. Saatavilla:
<https://www.geni.com/family-tree/index/6000000051046619843> [Viitattu 1.4.2019]

Gottlund, C. A. 1831. Ottawa eli suomalaisia huvituksia. M. G. Lundbergin Kirjapaja. Tukholma.

Haavio, M. 1967a. Kanteletar. Osana teosta Perinnetietoa. Toim. Toivo Vuorela. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. 88–112.

Haavio, M. 1967b. Runonlaulajat. Osana teosta Perinnetietoa. Toim. Toivo Vuorela. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. 113–142.

Harju, E. 2011. Sprengtportenin Savon kartasto. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura 2011.

Harjula, A., Kotilainen, K. & Muurimäki, E. 2004. Ansat. Kivikauden kylä. Saatavilla: <http://www.avoinmuseo.fi/kivikaudenkyla/ansatalekkain.shtml#satkypermi> [Viitattu 5.11.2019]

Heikinheimo, I. 1933. Kaarle Aksel Gottlund 1. Ensimmäinen työkausi. Porvoo: 1933.

Juminkeko. 2000. Juminkeko. Kalevalaisen ja karjalaisen kulttuurin informaatiokeskus. Verkkosivut. Saatavilla: <http://juminkeko.fi/index.asp> [Viitattu 8.1.2020]

- Juvan kulttuurisivut. 2020. Gottlund-runokilpailu. Saatavilla: <https://www.juvankulttuurisivut.fi/gottlund-runokilpailu/> [Viitattu 5.1.2020]
- Juvan kunta. 2020. Gottlund -runokilpailu. Verkkosivut. Saatavilla: <https://www.juva.fi/gottlundin-runokilpailu> [Viitattu 3.1.2020]
- Kalela, J. 2002. Historiantutkimus ja historia. 2. p. Helsinki: Gaudeamus, 2002.
- Karttunen, U. 1898. Kaarle Aksel Gottlundin runonkeräykset. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 1898.
- Klinge, M. 2010. Suomalainen ja eurooppalainen menneisyys. Historiankirjoitus ja historiakulttuuri keisariaikana. Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seura, 2010.
- Lahdenvesi-Korhonen, L. 2009. Kulttuuriympäristöohjelma - miksi ja miten. Helsinki: Ympäristöministeriö. Rakennetun ympäristön osasto. Suomen ympäristö 10/2009.
- Laitinen, H. 2018. Gottlund ja Lönnrot. Luento. Juvan kirjasto. Gottlund-viikko. 2.7.2018.
- Lundin, L. 2015. Carl Axel Gottlunds dagbok 1808–1817. Viro: K-Print.
- Lähdesmäki, T., Hurme, P., Koskimaa, R., Mikkola, L., Himberg, T. 2016. Menetelmäpolkuja humanisteille. Jyväskylän yliopisto, humanistinen tiedekunta. Saatavilla: <http://www.jyu.fi/mehu> [Viitattu 25.10.2019]
- Maanmittaushallitus. 1915. Suomen taloudellinen kartta. V:9, Juva. Helsinki: Maanmittaushallituksen kivipaino, 1923. Saatavilla: https://www.doria.fi/bitstream/handle/10024/115861/Suomen_taloudellinen_kartta_1_100000_Finlands_ekonomiska_kar.pdf?sequence=1&isAllowed=y [Viitattu 10.2.2020]
- Museovirasto. 2015. Kohti kestävästä kulttuuriperintötyötä. Taustaselvitys Faron yleissopimuksen saattamiseksi Suomessa. Toim. Salmela, U; Matikka, H; Latvala, P & Kauppi, P. Suomen Kotiseutuliitto. Opetus- ja kulttuuriministeriö.
- Museovirasto. 2018. Runolaulu. Elävän perinnön kansallinen luettelo. Saatavilla: <https://wiki.aineetonkulttuuriperinto.fi/wiki/Runolaulu> [Viitattu 8.1.2020]
- Museovirasto. 2020. Kulttuuriympäristön palveluikkuna. Karttasovellus. Saatavilla: <https://kartta.museoverkko.fi/> [Viitattu 7.1.2020]
- Museovirasto. 2020b. Rakennettu kulttuuriympäristö. Verkkosivu. Saatavilla: <https://www.museovirasto.fi/fi/kulttuuriymparisto/rakennettu-kulttuuriymparisto> [Viitattu 10.1.2020]
- Piispa, T. (tuottaja). 2010. Häjyt. Suomen historian myytit. [televisiolähetys]. Helsinki: Yle Oppiminen ja Tiede. Saatavilla: <https://areena.yle.fi/1-618808> [Viitattu 14.9.2019]

Pirinen, K. 1992. Juvan seurakunnan vaiheet vuoteen 1901. Osana teosta Juvemmalle – Juva 550 vuotta. Toim. Juvan seurakunta & Juvan kunta. Jyväskylä: 1992. 36–61.

Poppius, L. 1957. Juvan esihistoria ja vaiheet seurakunnan perustamisesta uudenkaupungin rauhaan. Osana teosta Juvan historia. Toim. Juvan seurakunta & Juvan kunta. Pieksämäki: 1957. 8–172.

Pulkkinen, R. 2004. Gottlund, Carl Axel. Kansallisbiografia-verkkójulkaisu. Studia Biographica 4. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. Saatavilla: <https://kansallisbiografia.fi/kansallisbiografia/henkilo/2817> [Viitattu: 29.9.2018]

Pulkkinen, R. 2003. Vastavirtaan: C. A. Gottlund 1800 -luvun suomalaisena toisinajattelijana. Väitöskirja, toukokuu 2003. Helsingin yliopisto, teologinen tiedekunta, uskontotieteen laitos.

Runolaulu. 2020. Runolaulu-Akatemia. Runosong Academy. Verkkosivut. Saatavilla: <http://www.runolaulu.fi/index.php/fi/> [Viitattu 8.1.2020]

Sarmela, M. 1994/2007. Suomen perinneatlas. Suomen kansankulttuurin kartasto 2. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. 1994.

Sarmela, M. 2007. Kehitysuskon kansa. Kirjoituksia ihmisestä ja tulevaisuudesta. Helsinki, 2007. Verkkokirja. Saatavilla: <https://sarmela.net/files/200000213-559e056998/Kehitysuskon%20kansa-0.pdf> [Viitattu 16.11.2019]

Siikala, A. 2008. Myytit, riitit ja tietäjän toimet. Osana teosta Savo ja sen kansa. Toim. Riitta Räsänen. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura 2008. 109–186.

Suomen Sukututkimusseura ry. Juva. Lisätietoja seurakunnasta. Historiakirjat -tietokanta. Saatavilla: <http://hiski.genealogia.fi/seurakunnat/srk?CMD=SRK&ID=144&TYPE=HTML&LANG=FI> [Viitattu 10.2.2020]

Tieteen termipankki. 2019. Folkloristiikka. Lähiluku. Saatavilla: <http://tieteentermipankki.fi/wiki/Folkloristiikka:l%C3%A4hiluku> [Viitattu 17.12.2019]

Teittinen, H. 2004. Juvan pappiloiden historiaa 560 vuoden ajalta. Juvan Kotiseutu- ja museoyhdistys ry. Sulkava: 2004.

Teittinen, U. K. & Ruuth, M. 1957. Uudenkaupungin rauhasta kunnallishallinnon perustamiseen. Osana teosta Juvan historia. Toim. Juvan seurakunta & Juvan kunta. Pieksämäki: 1957. 173–455.

Valtioneuvoston asetus aineettoman kulttuuriperinnön suojelemisesta tehdyn yleissopimuksen voimaansaattamisesta. 2013. Artiklat 2 & 3. (16.05.2013/47).

Viitattu 31.12.2019. Saatavilla:

<https://www.finlex.fi/fi/sopimukset/sopsteksti/2013/20130047#idp2321472>

Vilkuna, J. 2015. Aineellisen ja aineettoman kulttuuriperinnön rajapintoja ja määritelmiä. Osana teosta Elävä aineeton kulttuuriperintö. Hankkeen loppuraportti. Toim. Kanerva, A & Mitchell, R. Museovirasto. Helsinki: Cupore, 2015. S. 113–126.

Vilkuna, J. 2020. Keskustelu. 30.1.2020. Jyväskylä, Jyväskylän yliopisto.

Vuorela, T. 1975/1998. Suomalainen kansankulttuuri. Porvoo: WSOY.

Waenerberg, A. 2013. Kuinka pitkälle voi pelkistää? Visuaalinen analyysi taidehistorian laajentuneella kentällä. Tieteelliset artikkelit. Taidehistoria tieteenä. 02-03/2013.

Wills, C. & Kortesoja, P. k. 2007. Maailman aseet: Kivikirveestä konepistooliin. Hämeenlinna: Karisto.

Wirilander, K. 1989. Savon historia 3, Savo kaskisavujen kautena 1721–1870. 2. painos. Kuopio: Kustannuskiila.

Åström, A. 2011. Kartanoiden pihat ja eräät talousrakennukset. Savolaisen kartanorakennuksen erityispiirteitä 1800-luvun alussa. Osana teosta Aineen taikaa. Näkyvän ja näkymättömän kulttuurin jäljillä. Toim: Nieminen, A., Olsson, P., Ruotsala, H. & Siivonen, K. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura 2011. 263–287.

KUVALUETTELO

Kuva 1. Gottlundin tupa vuonna 1952. Kuva: August Puranen. 1952. Juvan Kotiseutuarkisto. A1 207.

Kuva 2. Vuonna 1820 valmistunut aumakattoinen Juvan Isopappila. Taustalla ilmeisesti entisenä Pappilan Ylämäkenä tunnettu alue. Kuva: Teoksessa Heikinheimo, I. 1933. Kaarle Aksel Gottlund I. (s. 33). Porvoo: Werner Söderström osakeyhtiö, 1933.

Kuva 3. Juvan Isopappilan rakennukset vuonna 1777. Päärakennus sijaitsee lähimpänä Jukajärveä aivan puutarhan laidalla. Isopappilan länsipuolelta ohittavan Pappilanjoen suulla oleva pieni rakennus on ilmeisesti pappilan sauna. Kuva: Teoksessa Lundin, L. 2015. Carl Axel Gottlunds dagbok 1808–1817. (s. 27). Viro: K-Print.

Kuva 4. Yrjö Blomstedt tallentamassa runonlaulajan runoja Aunuksen Miinoassa vuonna 1894. Kuva: Victor Sucksdorff. 1894. Museovirasto, Suomalais-ugrilainen kuvakokoelma.

Kuva 5. Suistamolaiset runonlaulajat Onoila ja Kuokka laulavat kädet yhteen liitettynä runonlaulaja Shemeikan säestäessä kanteleella 1900-luvun alussa. Kuva: Museovirasto, Kansatieteen kuvakokoelma.

Kuva 6. Lemetti ja Männynmäki. Juvan nykyiselle kirkonkylälle kuljetaan Savonlinnantietä pitkin länteen päin. Kuva: Museovirasto. 2020. Kulttuuriympäristön palveluikkuna, karttapalvelu.

Kuva 7. Yksityiskohta vuoden 1777 Sprengtportenin kartastosta, jossa valkoisella alleviivattu Pylkalaniemi näkyy Tihmasjärven pohjoispuolella. Kuva: Harju, E. 2011. Teoksessa Sprengtportenin Savon kartasto. (s. 258). Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. 2011. (Näköispainos).

Kuva 8. Piirros eläimen kulkureitille viritetystä ansasta Kiihtelysvaarassa. Kuva: Rudolf Koivu. 1908. Museovirasto, Historian kuvakokoelma.

Kuva 9. Metsästäjä väijyy karhua puiden varaan rakennetulla lavalla. Kuva: Samuli Paulaharju. 1915. Museovirasto, Historian kuvakokoelma, Samuli Paulaharjun kokoelma.

Kuva 10. Koivuun ripustettu karhun kallo Vuoskujärvellä. Kuva: Samuli Paulaharju. 1914. Museovirasto, Historian kuvakokoelma, Samuli Paulaharjun kokoelma.

Kuva 11. Juvan kirkonkylän ympärille sijoittuvat Jukajärvi, Salajärvi ja Kuhalampi. Laurikangas sijaitsee Kirkonkylältä noin 4,5 kilometriä pohjoiseen. Punainen piste Jukajärven rannassa merkitsee entisen Isopappilan sijaintia. Kuva: Museovirasto. 2020. Kulttuuriympäristön palveluikkuna, karttapalvelu.

Kuva 12. Isopappilaan nähden Jukajärven vastarannalla sijaitsevat Kytöniemi ja Jänissaari. Kuva: Museovirasto. 2020. Kulttuuriympäristön palveluikkuna, karttapalvelu.

Kuva 13. Inkeriläinen paimenpoika soittaa tuohesta valmistettua paimentorvea. Taustalla lepäävää karjaa puun juurella istuvan paimenpojan kanssa. Kuva: A. O. Väisänen. 1914. Museovirasto, Suomalais-ugrilainen kuvakokoelma, Antellin kokoelmat.

Kuva 14. Gottlundin tuvan sijainti suhteessa Lukkarintiehen ja Runonlaulajantiehen. Kuva: Museovirasto. 2020. Kulttuuriympäristön palveluikkuna, karttapalvelu.

Kuva 15. Kettulassa sijaitseva Paimensuo (alleiviivattu punaisella) sekä Pieni ja Iso Paimenlampi. Kartan oikeassa ylä laidassa oleva vesistö on Jukajärveä. Kuva: Museovirasto. 2020. Kulttuuriympäristön palveluikkuna, karttapalvelu.

Kuva 16. Särkijärven rannalla sijaitsevat Köpönniemet ja Köpönpelto. Kuva: Museovirasto. 2020. Kulttuuriympäristön palveluikkuna, karttapalvelu.

Kuva 17. Lottapirtti kuvassa keskellä alhaalla. Kuva vuodelta 1955. Kuva: Teoksessa Koponen, R. et. al. 2001. Juvan synty: kuvia ja mielikuvia vuosimiljardien mitalla. (s. 82). Juva: Juvan kamerakerho 2001.